

BIA-P. 2.3.1/2-55

ฟ้าसाบทางปรมัตถ์, อภิธรรม, อุบาสก, บรรพชิต.

[ชดลอยปทุม อันดับ ๕๕]



พุทธทาสภิกขุ

อุทิศนา

ล้อยธรรมะมาลัย	ลงสู่โลกอันเบียดบีบ
แผ่ธรรมะรังษี	ตามพระพุทธรูปประสงค์ ฯ
มันหมายจะเสริมศาสน์	สถาปน์โลกให้อยู่ยัง
ปลอดภัยพินาศ, คง	เป็นโลกศุขสถาพร ฯ
หากแล้งพระธรรมญาณ	อันธพาลกลีบ
จะครองโลกเป็นอากร	ให้เลวร้ายสุดระจัน ฯ
จะทุกข์ทนทั้งคืนวัน	พิฆาตกันบมิประมาณ
ด้วยเหตุอหังการ	เข้าครองโลกวิโยคธรรม ฯ
บรรษัทพระพุทธองค์	จึงประสงค์ประกอบกรรม
ตามแนวพระธรรมนำ	ให้โลกผ่องแผ้วพ้นภัย ฯ
เผยแผ่พระธรรมทาน	ให้ไพศาลพิชิตชัย
แปดหมื่นสี่พันนัย	อุทิศทั่วทั้งปถพี ฯ

พ.ท.

๒๕๒๓

ฟ้าสว่างทางปรมัตถ์, อภิศรรรม, อุบาทสก, บรรพชิต

(ชุดลอยปฐม อันดับ ๕๕)

ท่านพุทธทาสภิกขุ

บรรยายธรรมประจำวันเสาร์ ภาคอาสาฬหบูชา
ชุด ฟ้าสว่างระหว่างห้าสิบปีที่มีสวนโมกข์ ครั้งที่ ๑๔
ณ ศาลามหานาวา สวนโมกข์พลาราม ไซยา
๑๓ สิงหาคม ๒๕๒๖

ศรัทธาบริจาต สร้างไว้ในพระพุทธรศาสนา

ของ

คุณบุญถึง สุรเดช

ถวายเป็นธรรมบูชาคุณ แต่องค์ท่านผู้บรรยาย
เพื่อแจกเป็นธรรมบรรณการแก่สหรัชมิก

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : ๓๐๐๐ เล่ม

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๒๗

ภัทเทกรัตต์

สิ่งล่วงแล้ว แล้วไป อย่าไผ่หา
ที่ไม่มา ก็อย่าฟัง คณิ่งหวัง
อันวันวาน ผ่านพ้น ไม้วนวัง
วันข้างหน้า หรือก็ยัง ไม้มาเลย.

ผู้ใดเห็น เห็นชัด ปัจจุบัน
เรื่องนั้นนั้น แจ่มกระจ่าง อย่างเปิดเผย
ไม่แฉ่งแฉอน คลอนคลั่ง ดังเช่นเคย
รู้แล้วเลย ยิ่งเร็ว ให้ก้าวไป.

วันหนึ่ง เร่งกระทำ ซึ่งหน้าที่
อันวันตาย แม่พรุ่งนี้ ใครรู้ได้
เพราะไม่อาจ บอกบัด หรือผลัดไว้
ต่อความตาย และมหา เสนามัน.

ผู้มึนเพียร เวียนเป็น อยู่เช่นนั้น
ทั้งทิวา ราตรี แข็งขยัน

นั่นแหละผู้ "ภัทเท - กรัตต์" อัน
สัตบุรุษ ผู้วิ, ท่าน กล่าวกันเอย.

พุทธทาส วิมลญาณ

คำปรารภ

เมื่อคิดถึงความจริงที่ว่า “ชีวิตเป็นทุกข์ สิ่งทั้งหลาย
ไม่ใช่ตนหรือของตน” ผู้ที่รู้สึกว่ามีชีวิตอยู่ในห้วงแห่งทุกข์
ก็จะรู้จักแสวงหาความรอดพ้น บุคคลผู้มีมานะพยายามและ
ตั้งใจจริง ที่จะถอนตนจากทุกข์นั้น ต้องหมั่นสดับธรรม
และฝึกใจตนเองให้รู้จักโลกตามความเป็นจริง น้อมนำสภาพนั้น
มาคิดนึกหาความจริงอยู่เสมอ ข้าพเจ้าได้พยายามฝึกตนตาม
แนวทาง ที่พระเดชพระคุณท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุแสดง
ธรรมสั่งสอน เกิดความซาบซึ้งอิมเอบในธรรมะ ประสงค์
ที่จะให้เผยแพร่ไป ในหมู่เพื่อนร่วมเกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน
จึงเลือกพิมพ์หนังสือธรรมะ โดยแพทย์หญิง เสริมทรัพย์
คำทรงรัตน์ ผู้เป็นหลานดำเนินการให้

ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณท่านอาจารย์พุทธทาส-
ภิกขุเป็นอย่างสูง ที่อนุญาตให้พิมพ์ธรรมบรรยาย และขอ
ขอบคุณอาจารย์อรุณวดี สุวรรณกนิษฐี แห่งสวนอุศุมมุนิธิ
ที่ได้ติดต่อพิมพ์ให้สำเร็จเรียบร้อย

บุญถึง สุรเดช

มองถูก ทุกข์คลาย

มองอะไร ให้เห็น เป็นครูสอน

มองไม้ขอน หรือมองคน ถ้าค้นหา

มีสิ่งสอน เสมอกัน มีปัญญา

จะพบว่า ล้วนมีพิษ อนิจจัง

จะมองทุกข์ หรือมองสุข มองให้ดี

ว่าจะเป็น อย่างที่ เรานึกหวัง

หรือเป็นไป ตามปัจจัย ให้ระวัง

อย่าคลุ้มคลั่ง จะมองเห็น เป็นธรรมดา

มองโดยนัย ให้มันสอน จะถอนโศก

มองแยกโยก มันไม่สอน นอนเป็นบ้า

มองไม่เป็น จะโทษใคร ที่ไหนมา

มองถูกท่า ทุกข์ก็คลาย สลายเอง.

พุทธทาส วิมลญาณ



อนิเมทา

อนิเมทาหนังสือธรรมะ ที่นับเป็นธรรมทาน ในสมัย
ที่โลกกำลังขาดแคลนธรรมะอย่างยิ่ง เช่นนี้ เป็นหนังสือดี
ในที่สุด และควรแก่การอ่าน อนิเมทา, วิธีทำอนิเมทา.

คำว่า "ธรรม" เมื่อแปลได้ย่อ มีความหมาย มาก
มาย นานาประการ, แต่ประการที่ สำคัญที่สุดนั้น ธรรมะ
คือ หน้าที่ ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติ ในทุกโอกาสของ
ชีวิต ธรรมชาติ ทุกชั้นทุกตอน แห่งชีวิตมนุษย์ ของ เขา,
เมื่อความดี ซึ่งดี อยู่ อย่าง บริสุทธิ์ ทั้ง โดย ส่วนตัว และ
ส่วนรวม, หรือ ทั้ง โลก.

โลกขาดแคลนธรรมะ เพราะ ไม่รู้ถึงสิ่งที่เรียกว่า
ธรรมะอย่างถูกต้อง ดังที่กล่าวแล้ว เพราะคือ ๗
ประการในหลักวิชา ในธรรมะของอินเดีย ลากมา ประมวล
ผิด ธรรมะ นั้นเอง. สัญชาติ กาลสมัยใดคน ย่อมชอบ
วิชา ในธรรมะของชนชาติ นั้น และเจริญเติบโตในวิชา นั้นคนกระ-
หัด มีวิชาใด มีหนังสือใด ทั้ง หนังสือ. มหากาพย์
ซึ่งดีเลิศใด คนเห็นว่าเป็น ดีที่สุด มีธรรมะ อะไร ใน
โลกแล้ว; แต่ ในนี้ มี หนังสือ สอน วิชา ใด ใน โลก นี้
ตลอดกาลมา เป็น มาแล้ว. เขาเห็นว่า หน้าที่ ของเขา มีอยู่
เพียง แต่ เขา หนังสือ สอน ความดี ของ เขา สอน
โลก เท่านั้น.

โลกสอนใหญ่ กำลังตกอยู่ในสภาพเช่นนี้ ถึง

การรู้จักธรรม คือการรู้เอาอะไรเป็นอะไรอย่างถูกต้อง คน
มีหลงในหลักในสัจจะ แต่ไม่มีความละเอียดรอบคอบ ก็คิดสิ่งต่างๆ อยู่
กับสิ่งใดอย่างอย่างอย่างอย่างอย่างอย่างอย่างอย่างอย่างอย่างอย่างอย่างอย่าง
ไม่เว้นแม้แต่ในแง่ความละเอียดละเอียด สัจธรรมที่รู้ที่รู้ธรรมอย่างแท้
จริง. ความเห็นแก่ตัว ย่อมเกิดไม่ได้เพราะเหตุนี้. ความรัก
เพื่อนมนุษย์ด้วยดี ย่อมมีได้โดยง่าย แม้ว่าจะมีความละเอียด
แต่ก็ยังไม่พอ ถ้าหากยังไม่เข้าใจอย่างนี้. ผู้ประพฤตธรรม ย่อม
รู้สิ่งเป็นสุข เมื่อรู้สิ่งที่ไม่ดี ย่อมได้ประพฤตธรรม หรือเมื่อได้ทำ
หน้าที่ของตนอย่างถูกต้อง. ความโกรธแค้นใจใน
สิ่งที่ไม่ดีในสิ่งที่ไม่ดี. ไม่อย่างความสุขอันเป็นนิรันดร์
คือ สุขเวทนา กับความสุข คือ สุข สุขุม ธรรม ภาย
จิตใจที่ถูกต้องเป็นความสุขอย่างถูกต้องเหล่านั้น เสียแล้ว.

ธรรมะ คือสิ่งที่เรารู้จักมีอยู่อย่างถูกต้อง รู้จักมีสิ่ง
ใดก็ตามสิ่งหนึ่ง และสิ่งอื่นอย่างถูกต้อง, มีหน้าที่ที่ทราบ
หน้าที่ของตนเอง ได้เป็นอย่างดีแล้ว. มีหน้าที่ที่ทราบ
ถูกต้อง สิ่งเป็นไม่เพื่อ สันติสุข สันติสุข และ สันติสุข
ของสังคม โดยส่วนเดียว, มีหน้าที่ที่ทราบโดยดี
ที่ทราบ แม้แต่สิ่งเดียวก็ตาม และทุกภาษาที่เข้าใจ, ไม่เป็น
ความเข้าใจในโลก หรือเห็นแก่เห็น แม้แต่เห็นอย่างเดียว. สิ่ง
ที่เรารู้ว่า งาม, ไม่ดี, หรือ ชอบใจหรือไม่ชอบใจ ย่อมมี
แต่ผู้ประพฤตธรรม. ข้อนี้ หมายถึงความว่า งาม ไม่ดี หรือ
หรือมีความสุขหรือไม่, มีแต่ นิรันดร์ มีตั้งแต่เริ่มต้น
เพราะเหตุนี้ ธรรมะ เป็นต้นมีที่เดียว.

เขา มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สำนักรับการฝึกฝน เพื่อจะได้
 รู้จักสิ่งทั้งปวง อย่าง ถูกต้องตามที่มันเป็นจริง เพื่อจะมีชีวิตอยู่ได้ดี
 อย่าง สอนสั่ง มิใช่มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สำนักรับไว้เป็น
 ลีลา ให้นั่งเขาเป็นนกฟองในกลีบ นอนในหัวไม้ที่ขึ้น ในถ้ำที่
 เป็นถ้ำนี้เอง โดยมากในโลกนี้คิดขึ้น ซึ่งกำลังขาด ขาด
 เขามองด้วยสายตาของเขาเองได้ ก็จริง แต่เขาสามารถควบคุม
 ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้นิ่งสงบโลก แต่ในลักษณะนี้
จะไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่เขาได้ โดยอาศัยธรรมะ นั่นเอง แต่
 คนในโลก ทำได้เช่นนั้น โลกนี้ ก็เป็น โลกที่สงบสุขอยู่
 ง่าย หรือเป็น โลกของ พระเจ้าหรือโยเมตโดยง่าย ฉะนั้นท่านที่
 ภาวนี เพราะเป็นโลก ที่ สงบ เรียบง่าย โดยธรรม

ทางรอด ทางออกของโลก นี้คือมีสติ มีอยู่ทางเดียวเท่านั้น
 คือ เดินไปตามทางธรรม ทางรอดอยู่ที่นั่นทุกคนได้เดินไปตาม
 ทางธรรม ย่อมเป็นกุศลอันยิ่งใหญ่ และสุขยิ่ง. ขอให้
 การคิดการปฏิบัติของมีสติธรรมะ นั้นเคยแพร่ให้ สงสารเจ้าพระ
 ไซยธรรมได้มี ตามความประสงค์ นับแต่ผู้ที่มีสติธรรมะแล้ว
 ผู้ที่มีสติธรรมะอยู่ โดยทุกแห่งทุกมุมโลก. ท่านได้สอน
 ไม่ทวด ปฏิบัติที่ สี่ด้วย มีผลอย่างยิ่ง.

พระพุทธเจ้า วิษณุภิกขุ

โลกขพลาธรรม, ไซยา

ฟ้าสว่างทางปรมัตถ์, อภิธรรม, อุบาสก, บรรพชิต.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา
เป็นครั้งที่ ๗ ในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวคำบรรยายในชุด
ฟ้าสว่าง ต่อไปตามเดิม.

เราได้พูดกันถึงเรื่อง ฟ้าสว่างระหว่างห้าสิบปีที่มี
สวนโมกข์ เป็นลำดับๆ มา. วันนั้นก็มาถึงเรื่อง ฟ้าสว่าง
ทางปรมัตถ์, ฟ้าสว่างทางอภิธรรม, ฟ้าสว่างทางอุบาสก

บรรยายธรรมประจำวันเสาร์ ภาคอาสาฬหบูชา

ชุด ฟ้าสว่างระหว่างห้าสิบปีที่มีสวนโมกข์ ครั้งที่ ๑๔

๑๓ สิงหาคม ๒๕๒๖ ณ ศาลามหานาวา สวนโมกขพลาราม ไชยา

และ ฟาสางทางบรรพชิต. ขอให้ท่านทั้งหลาย พยายาม
กำหนดจดจำ พิจารณาดูเอาเอง ให้ได้รับข้อความที่เป็น
ประโยชน์ ตรงตามความประสงค์ของท่าน. อาตมามีความ
จำเป็นที่จะต้องกล่าวไปตามลำดับ เพื่อให้ครบชุดกันเสียที;
ในแต่ละเรื่อง ๆ ล้วนแต่มีข้อความเกี่ยวกับคนทั่วไป ซึ่งท่าน
ทั้งหลาย ก็อาจจะถือเอาความหมายนั้น ๆ ได้เป็นประโยชน์
ในวันนี้ ข้อแรกก็คือ.

ฟาสางทางปรมัตถ์.

คำว่า “ปรมัตถ์” นี้ก็เป็นคำคั้นหูของท่านทั้งหลาย
แล้วก็มักจะมาพร้อม ๆ กัน หรือคู่กัน กับคำว่า “อภิธรรม”;
ในชนบางพวกเขาใช้แทนกันเลย : ปรมัตถ์ก็คืออภิธรรม,
อภิธรรมก็คือปรมัตถ์, อย่างนี้ก็มิ. แต่ถ้เราดูให้ลึกซึ้ง
จริงๆ จะพบว่าคนละคำ มีความมุ่งหมายต่างกัน *ปรมัตถ์* แปล
ว่า *มีเนื้อความอันยิ่งหรืออันลึก, อภิธรรม* มีความหมายว่า
ธรรมะอันยิ่งหรืออันเกิน. ถ้จะแยกให้เด็ดขาดกันเสียตั้งแต่
ต้น ประกันความพินเผื่อ ก็จะถูกว่า ปรมัตถ์นั้นมันซุด
ลึกลงไป, อภิธรรมนั้นมันขยายกว้างออกไป. อันหนึ่ง

มันเจาะลึกลงไป, อันหนึ่งมันขยายออกกว้างไปทางข้าง ๆ หรือโดยรอบ, ถ้าถือเอาใจความอย่างนั้นแล้วก็จะเข้าใจได้ง่าย.

ศึกษาเรื่องปรมาตม์ให้ถูกต้อง.

เรามีเรื่องปรมาตม์ ก็ว่ามันมีเรื่องลึกที่ต้องซุกหรือเจาะลงไปให้ถึง, แล้วเราก็มีเรื่องอภิธรรม ที่จะขยายขอบเขตออกไปรอบตัว ให้มันกว้างที่สุดเท่าที่จะทำได้. นี่จะได้วินิจฉัยกันโดยละเอียดต่อไปข้างหน้า; จึงขอให้สนใจว่า ปรมาตม์ นั้นมัน คล้าย ๆ กับคำว่า ปรัชญา ในความหมายที่ถูกต้องของภาษาบาลีหรือสันสกฤต แล้วก็จะได้เป็นรากฐานของศีลธรรม. ความรู้ในชั้นปรมาตม์ อาจจะใช้เป็นรากฐานของศีลธรรม, ให้สำเร็จประโยชน์ถึงที่สุด. อาตมาเห็นว่าควรจะสนใจอย่างยิ่ง เคียงนี้ท่านทั้งหลายก็มาสนใจธรรมะ อาตมาก็เกณฑ์ให้สนใจสิ่งๆ ที่เรียกว่า ปรมาตม์.

การศึกษาที่ไม่สมบูรณ์ หรือเท่าที่ท่านทั้งหลายมีอยู่อย่างไม่สมบูรณ์ มันจะดึงไปสู่ความเห็นแก่ตัว; นี้ขอให้สังเกตดูให้ดีในขั้นนี้กันก่อน ว่าการศึกษาที่นิยมยกย่อง

กันนักในโลกนี้ มันได้กลายเป็นเครื่องมือให้เห็นแก่ตัว ings
 ไปสู่ความเห็นแก่ตัว. ท่านดูการศึกษาในโลก ตั้งแต่ต่ำที่สุด
 ถึงสูงสุด มันเพื่อตัว, เพื่อความเห็นแก่ตัว นี่มันยังไม่ใช่
 ปรมัตถ์ เพราะการเห็นแก่ตัวนั้นมันทำลาย. ^๕เตียวเรา
 ยิ่งฉลาด ยิ่งรู้มากยิ่งฉลาด มันก็มองเห็นโอกาสที่จะเห็นแก่ตัว,
 ที่จะเอาเปรียบผู้อื่น, มันก็เดินไปในทางเอาเปรียบผู้อื่น.
 ขอให้ดูในโลกเวลานี้ทั้งโลกนี้ เขามุ่งทำสิ่งเพื่อประโยชน์ของ
 ตัว; แต่ละประเทศล้วนแต่เห็นแก่ตัว ทั้งที่ประเทศนั้น
 เจริญด้วยการศึกษา เรียกว่าในระดับสูงสุดของโลก เขาก็
 ยังเห็นแก่ตัว, บางทีจะพูดได้เลยว่า ยิ่งรู้มากยิ่งเห็นแก่ตัว
 เก่ง, ยิ่งรู้มากจะยิ่งเห็นแก่ตัวเก่ง. แล้วมันจะเกิดผลอะไร
 ๕
 ขึ้น?

๕
 ขึ้นชื่อว่า ความเห็นแก่ตัว, ความเห็นแก่ตัว, ช่วย
 กุให้ที ๆ แม้จะเห็นแก่ตัวอยู่คนเดียว มันก็กัดหัวใจคน
 นั้นอย่างยิ่งอยู่แล้ว. คนเห็นแก่ตัวจะคิดนึกไปในทางที่
 จะให้เกิดความทุกข์แก่ตัวทั้งนั้นแหละ มันจะอยากได้เกิน
 ขอบเขต หรืออิจจาริษา, หรือมันคิดไปในทำนองที่ จิต
 ใจของเจ้าของนั้นมันจะมีความทุกข์ เห็นแก่ตัวอยู่คนเดียว
 มันก็แย่แล้ว.

ที่นั่นถ้าความเห็นแก่ตัวนั้นขยายไปยังผู้อื่นออกไป
กระทบกระทั่งกับผู้อื่น มันก็เกิดเรื่อง ได้ทะเลาะวิวาทกัน
โดยบุคคลโดยหมู่โดยคณะ โดยประเทศ หรือว่าโดยครึ่งโลก
เลย; ถ้าเขาแบ่งกันเป็นครึ่งโลก ต่างฝ่ายต่างเห็นแก่ตัว
แล้วมันก็จะเป็นอย่างไร. นี่เราไม่ได้มีส่วนสงครามอะไร
กับใคร ก็พลอยเดือดร้อนจากสงคราม ที่เนื่องมาจากความ
เห็นแก่ตัวของแต่ละฝ่าย; อย่างนี้เรียกว่าการศึกษาไม่พอ,
การศึกษานั้นไม่เป็นปรมาัตถ์พอ ไม่ลึกซึ้งพอ, ไม่เห็นตาม
ที่เป็นจริง ว่าอะไรเป็นอะไร จึงทำไปได้ในลักษณะที่เห็น
แก่ตัว ก็ครอบงำผู้อื่น แล้วก็ตอบโต้กันไปมา จนวินาศ
กันทั้ง ๒ ฝ่าย.

นี่จึงมีเหตุผลที่ว่า เราจะศึกษาให้ถูกต้อง ให้แท้
จริง ให้ลึกซึ้ง ถึงขั้นที่เรียกว่า ปรมาัตถ์; อาตมาจึง
เอามาพูด และถือว่าเป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่ง ซึ่งจะต้อง
มีลักษณะที่เรียกว่า "ฟ้าสว่าง" คือมันสว่างขึ้นมา ให้เป็นแสง
สว่าง อย่าให้มันมืดมนเหมือนแต่ก่อน.

ปรมาัตถ์ — ขุดลึกลงไป ก็พบความจริงมาก
ขึ้น; อภิธรรม — ขยายออกไปกว้าง ๆ รอบ ๆ ตัว ขยาย

ออกไปเท่าไรมันก็ไม่ลึก. ดังนั้นจุดจบของมันจึงต่าง
กัน จุดจบของปรมัตต์ อรรถอันลึก, อรรถอันลึก มัน
ไปจบที่ว่าง ที่เป็นสัจจตา ที่ว่างจากตัวตนไม่มีตัวตน;
แต่จุดจบของอภิธรรมนั้น ตามที่เขาพูดกันศึกษากันนั้น ไป
จบที่มหากุศล. นี่ความแตกต่างที่เห็นได้ชัด ว่าพวก
อภิธรรมต้องการจะไปจบที่มหากุศล คือกุศลอันยิ่งใหญ่.
เขาไปหลงไหลในมหากุศล ในเมื่อพวกปรมัตต์ไปหลงไหลใน
สัจจตา ว่างไปหมด, ว่างจากกุศล ว่างจากอกุศล, ว่างจาก
อภัยกตัตถ์ก็ได้ คือมันไม่มีตัวตน; ส่วนอภิธรรมไม่มี
ตัวตนที่ดีที่สุด, โดยเฉพาะอภิธรรมที่มีอยู่ในเมืองไทย ร้อง
หาแต่มหากุศลคือตัวตนที่ยิ่งใหญ่. ถ้ากำหนดข้อความนี้ไว้
ให้ชัดเจนแล้วจะประกันความพ้นเผื่อได้เป็นอย่างดี.

ปรมัตต์ ต้องเห็นลक्षणความหมายธรรมดา.

ที่นี้จะอธิบายให้มันชัดยิ่งขึ้นไป ว่า ปรมัตต์
—อรรถอันลึก ทำให้เห็นว่า ดี ชั่ว ก็เหมือนกัน, กุศล
อกุศล ก็เหมือนกัน, อะไร ๆ ที่เป็นคู่ ๆ คู่ ๆ อย่างที่เรียกกัน
อยู่ในโลกนั้นมันเหมือนกัน; ดังนั้นจึงไม่แยกเป็นดีเป็น

ชั่วได้. แต่อภิธรรมแยกดีไปเป็นดี, ดีๆที่สุด, แยก
 ชั่วเป็นชั่วๆชั่วๆอย่างยิ่ง ชั่วที่สุด, ก็มันขยายน้ำหนัก
 ความหมายไปตามเดิม แต่ให้มันมากหรือให้มันที่สุด. ส่วน
 ปรมัตถ์มันจะคู่ให้ลึกๆลึกๆ, ลึกไปจนพ้นความหมาย
 เช่นนั้น ที่แยกกันเป็นคู่ๆ เช่น ดีชั่ว บุญบาป สุขทุกข์
 กุศลอกุศล เป็นต้น. ^๕บางคนอาจจะงง แต่มันก็ไม่ลึกซึ่ง
 จนถึงกับจะต้องงงคอก ฉะนั้นคอยฟังให้ดีก็แล้วกัน.

เห็นว่า ดีกับชั่ว คนธรรมดาเขาเห็นว่าคนละอย่าง
 ตรงกันข้าม. ^๕คนธรรมดาเองดีๆไม่เป็นปรมัตถ์, คน
 ธรรมดาสามัญมองดีๆไม่เป็นปรมัตถ์, แล้วมันก็เห็นว่าดี
 ว่าชั่ว แล้วก็ยึดมั่นความดีและความชั่ว. ถ้ามองอย่าง
 ปรมัตถ์แล้ว ก็จะเห็นว่า ทั้งดีและทั้งชั่วมันเป็นสังขาร
 เท่ากัน; ถ้ามันเป็นกรรม เป็นชั้นกรรม มันก็เป็นของ
 ปรุ้งแต่่งให้เวียนว่ายตายเกิดเท่ากันเลย, ทั้งดีและทั้งชั่ว
 นั้นแหละมันปรุ้งแต่่งให้เวียนว่ายตายเกิดเท่ากัน, ไม่ใช่มัน
 ให้อยุติเสียซึ่งการเกิด. ความหมายว่าดีก็ให้เกิดดี ชั่วให้
 เกิดชั่ว หวังเกิดดีหวังเกิดชั่ว คำว่าบุญหรือคำว่าบาป มันก็
 เป็นเครื่องให้เกิด, ให้ปรุ้งแต่่ง ให้เกิด เป็นไปเพื่ออาสวะ

ยังเป็นไปเพื่ออสาვე, สุขหรือทุกข์มันก็เป็นสังขารเท่ากัน
มีผลมาจากการปรุงแต่ง, ไปยึดถือเอาแล้วมันก็เอาทั้งนั้น,
ถ้าไปยึดถือแล้วมันมีความทุกข์ทั้งนั้น. อาตมาใช้คำว่า
ไปยึดถือว่าตัวตนว่าของตนแล้วมันก็เอาทั้งนั้น. นี่
มองอย่างปรมัตถ์ มันกลายเป็นอย่างนี้.

ติดกับขั้วมันก็เป็นเรื่องสังขารไปตามกฎของอิทัป-
ปัจจุตา. แต่คนเขาสมมติส่วนที่ถูกใจว่าดี ที่ไม่ถูกใจว่า
ชั่ว : อะไรพอใจที่ว่าบุญ อะไรไม่พอใจที่ว่าบาป; แต่อย่า
ลืมว่า ทั้งดีทั้งชั่ว ทั้งบุญทั้งบาป เป็นเรื่องปรุงแต่ง
ยึดถือแล้วมีความทุกข์, และมีลักษณะแห่งความทุกข์.
ผู้เห็นปรมัตถ์จึงเห็นว่า มันไม่น่ารักเท่ากันแหละ คือชั่ว
บุญบาป สุขทุกข์ แพ้ชนะ กำไรขาดทุน เป็นคู่ๆไม่รู้
ก็สับสน ล้วนแต่ยึดถือไม่ได้, ล้วนแต่ยึดถือเข้าแล้วเป็น
ความทุกข์, เป็นไปเพื่อกิเลส, เป็นไปเพื่ออสาვე. นี่
นักปรมัตถ์เขามองอย่างนี้; ถ้าเป็น นักอภิธรรมมันขยาย
เชื่อง, ขยายเชื่องออกไปรอบด้าน : ดีๆ ดี ดีจนที่สุด
ชั่วๆ ชั่วๆ จนชั่วที่สุด มันก็ยังเกลียดชั่วรักดี รักดีเกลียดชั่ว
อยู่นั้นแหละ, มันยังอยู่ไต่ความหมายของคำคำนี้; ดังนั้น
จึงไม่ใช่ความหลุดพ้น ต้องอยู่นั่นนั้น

เราจะไม่เป็นคนตีคนชั่ว เป็นคนอยู่เหนือ
 ความหมายของคำ ว่าตี ว่าชั่ว, เราจะไม่ต้องเป็นสุขหรือ
 เป็นทุกข์ เราจะไม่เอาทั้งบุญและทั้งบาป; เพราะว่ามันปรุ
 แต่งทั้งนั้น. เราจะไม่แพ้และไม่ชนะ, เราเป็นผู้ที่ไม่มีกร
 แพ้ไม่มีการชนะ แต่อยู่ตรงกลาง, เราจะไม่ขาดทุนและไม่
 กำไร, จะไม่ไปยึดถือกำไรจะไม่ไปยึดถือขาดทุน, มีจิตใจ
 กลัวย่าง ไม่ยึดถือความหมายว่าขาดทุน, ไม่ยึดถือความ
 หมายว่ากำไร, ไปเทียบดูเองว่ามันสบายกว่ากันเท่าไร.

ฉะนั้น สิ่งที่เขาบัญญัติกันไว้เป็นคู้ๆ คู้ๆ นั้น
 เพราะว่าเขาไปยึดถือความหมายด้านเดียว, กระทั่งถึงว่าเรา
 จะไม่เป็นผู้หญิง ไม่เป็นผู้ชาย; แต่ก็ไม่ใช่เป็นกะเทย,
 ไม่มีความหมายยึดมั่นในความเป็นผู้หญิง ไม่มีความหมายมั่น
 ยึดถือในความเป็นผู้ชาย, มีจิตกลัวย มีจิตว่าง; อย่างนี้
 เรียกว่ามันเป็นนักปรมาตม์. ถ้าเป็นผู้หญิงให้มากเข้า, เป็น
 ผู้ชายให้มากเข้า, นั้นมันจะเป็นนักอภิธรรม แล้วบัญญัติมัน
 ไม่จบ.

นี่เรากำลังจะพูดกันถึงเรื่องปรมาตม์ มองให้เห็นว่า
 บัญญัติทั้งหลาย, บัญญัติคือความยุ่งยากลำบาก กระทั่ง

เกิดทุกข์ทั้งหลายนั้น มันมาจากความยึดถือ เรื่องดีเรื่องชั่ว. ถ้ามันไม่มีเรื่องดีเรื่องชั่ว, ไม่มีเรื่องได้เรื่องเสีย, ไม่มีเรื่องแพ้เรื่องชนะ, ไม่มีเรื่องกำไรเรื่องขาดทุนแล้ว, มันไม่มีปัญหาเลยในโลกนี้. นี่เพราะมีสิ่งที่เป็นคู่ สำหรับจะยึดถือให้ยิ่งๆ ขึ้นไป แล้วแต่ชอบฝ่ายไหน; นั่นแหละทำให้เกิดปัญหา.

นักปรมัตถ์เห็นว่า บุญก็เป็นอุปธิ; จะเรียกว่า อาสวะก็ได้, ความหลงไหลในบุญก็เป็นอาสวะชนิดหนึ่ง, หรือบุญนี้เป็นของหนัก เป็นอุปธิ คือดี ที่ว่าดี ๆ ดี ๆ เป็นของหนัก ไปยึดถือเข้าแล้วเป็นของหนัก เป็นอุปธิ เป็นผู้แบกของหนักเดินไม่รอด. หรือจะใช้คำว่า รวย, รวยก็เป็นอุปธิ ยึดถือในความรวย ความสวย ความมีเกียรติ มีอะไรก็ตาม ที่คนเขายึดถือกันนักนี่ ในชั้นปรมัตถ์ก็เห็นว่ามันเป็นอุปธิ. พ้าสางทางอุปธิ แล้วก็คนเขาก็จะไม่หลงยึดถือในสิ่งเหล่านั้น

ในชั้นสูงสุด ผู้เป็นนักปรมัตถ์ เห็นอรรตอันลึกก็จะเห็นว่า สังขตะก็ไม่ไหว, อสังขตะก็ไม่ไหว, ไม่ไหวสำหรับจะยึดถือ. สิ่งที่มีบัพจัยปรุงแต่งก็ไม่ไหว ยึดถือ

แล้วก็กัด, สิ่งที่ไม่บีบจัยปรุ้งแต่ง ก็เป็นอสังขตะ รวม
ทั้งพระนิพพานด้วย ก็ยึดถือไม่ได้; ถ้ายึดถือก็บ้าเลย
เพราะมันไม่มีอะไรให้ยึดถือ, หรือถ้ายึดถือแล้ว มันก็ไม่เกิด
เป็นสังขตะขึ้นมาได้. เช่นยึดถือนิพพานอย่างนั้นมันไม่
เป็นนิพพานขึ้นมาได้; ฉะนั้นจึงไม่ยึดถือสังขารหรือ
วิสังขาร, ไม่ยึดถือสังขตะหรืออสังขตะ, นี้เป็นปรมาตม์.

คนทั่วไปเขาก็นึกเอาตามความรู้สึกธรรมดาๆ ว่า
ยิ่งก็ยิ่งอยากได้ ยิ่งยึดถือ; เช่นพระนิพพานนี้เราจะ
ต้องยึดถือ; ไปยึดถือเข้ามันก็ไม่เป็นพระนิพพาน
เพราะคำว่า พระนิพพาน นั้นมันเกิดมาจากความปราศจาก
การยึดถือ, ปราศจากการยึดถือ, แล้วก็ว่าง ว่างแล้วก็เบา
ไม่มีความทุกข์ ไม่เกิดกิเลส ไม่เกิดความร้อน มันจึงเย็น
เพราะไม่มีกิเลสซึ่งเป็นของร้อน.

คนธรรมดาจำแต่เรื่องสังขตะหรือสังขาร ไม่
รู้เรื่องฝ่ายอสังขตะ หรือฝ่ายวิสังขาร เขาก็ยึดติดชั่ว บุญ
บาป สุขทุกข์ แพ้ชนะ; นี้เป็นเรื่องสังขาร, เป็นเรื่อง
สังขตะอยู่ที่นี้. ถ้ามันเป็นวิสังขาร เป็นอสังขตะ มันไม่มี
ความหมายว่าดีว่าชั่ว ว่าแพ้ว่าชนะ, ว่าไคว่าเสีย, ว่ารวย

ว่าจน, ที่เป็นคู่ ๆ คู่ ๆ ไปคิดเอาเองเถอะ. อะไรที่ในโลกนี้ เขาพูดไว้เป็นคู่ ๆ คู่ ๆ มีก็สิบคู่ก็ตาม ไปดูเถอะ มันเรื่องพูด อย่างเด็กอมมือทั้งนั้นแหละ พูดอย่างคนที่ไม่รู้ ว่าสอง อย่างนั้นมันอย่างเดียวกัน.

ตัวอย่างเช่นที่พูดมาแล้ว เช่นกำไรนี้ มันก็คือเมื่อ ได้ตามชอบใจ, ขาดทุนเมื่อมันไม่ได้ตามชอบใจ; แต่โดยธรรมชาติแล้ว มันก็กระทำให้จิตใจปั่นป่วนเหมือนกัน. เอาให้ใกล้ ๆ เข้ามาก็ว่า ความดีใจกับความเสียใจ คนเขาก็ มองกันว่ามันต่างกันตรงกันข้าม, จริงสิ เอาความรู้สึกของ คนธรรมดาสามัญเด็ก ๆ แล้วมันต่างกันตรงกันข้าม ความเสียใจ กับความดีใจ; แต่ถ้านักปรมาจารย์รู้จักรหัสลับแล้ว เขาเห็นว่า มันบ้าเหมือนกัน : ดีใจก็บ้าไปชนิดหนึ่ง, เสียใจก็บ้าไป ชนิดหนึ่ง อย่าไปเสียใจอย่าไปดีใจ อยู่ด้วยสุญญาหรือ ความว่าง ดีใจมากเข้าก็กินข้าวไม่ลง, เสียใจมากเข้าก็กินข้าว ไม่ลง.

นี่ลองสังเกตที่ตรงนี้สิ ดีใจนักก็กินข้าวไม่ลง. ไม่รู้มันบ้าอะไรของมัน, เสียใจนักก็กินข้าวไม่ลง มันก็เป็น ความบ้าอีกชนิดหนึ่ง ฉะนั้น ผู้ที่มีปัญญาถึงขนาดนี้ เขา

จึงมุ่งไม่ตั้งใจไม่เสียใจ, ไม่นินดีไม่นินร้าย, ไม่หวั่นไหว.
 ความดีใจก็ปรุงแต่งเขาไม่ได้, ความเสียใจก็ปรุงแต่งเขา
 ไม่ได้, จิตใจของเขาจึงเป็นปรกติเยือกเย็นเป็นนิพพาน.

เรื่องที่จะไป ถึงนิพพานได้^{นี้} มันก็เป็นเรื่องเล็ก
 เป็นเรื่องชั้นเล็ก เป็นเรื่อง ชั้นปรมัตถ์, ข้ามพ้นของที่
 เป็นคู้ๆ คู้ๆ อยู่ในโลก^{นี้} ไปทั้งหมด. เคียว^{นี้}คนในโลก^{นี้}
 ทั้งหมดมันก็หลงไหลอยู่ในของคู้ เช่น “ฉันจะชนะ ฉันจะ
 ครองโลก” ^{นี้}เป็นต้น. เขาก็ชวนชวายกันแต่อย่าง^{นี้}.
 ที่จริงเรื่องครองโลก หรือไม่ครองโลก, จะเป็นผู้ครอบครอง
 หรือเป็นผู้ถูกครอบครอง, มันก็เป็นเรื่องยุ่งเท่ากัน, เป็น
 เรื่องปัญหาเท่ากัน. ไม่ต้องมีการครอบครอง, ไม่ต้องมี
 การถูกครอบครองดีกว่า, ทำจิตใจให้อยู่เหนือการครอบ-
 ครองและการถูกครอบครอง ^{นี้}ก็คือเรื่องปรมัตถ์.

ศึกษาไปในทางเห็นแก่ตัว โลกจะไม่มีสันติภาพ.

^{นี้}น่อยากจะขอแทรกสักหน่อยว่า การศึกษาไหนใน
 โลก มันสอนในเรื่อง^{นี้}บ้าง ไปเรียนเมืองนอกมา มหาวิทยาลัย-

ลัยเมืองนอกมา จบมาหลายๆอย่าง ปริณญาเยาวเป็นทางมา
 จากเมืองนอก แล้วเคยได้ฟังหรือได้รับคำสั่งสอนอย่างนั้นบ้าง
 หรือเปล่า? มหาวิทยาลัยไทยสอนเรื่องให้มีจิตใจอยู่เหนือ
 ของเป็นคู้ๆ คู้ๆ, มันล้วนแต่สอนให้ได้ให้เอาในสิ่งที่เขานิยม
 กัน. วิชาทั้งหลายที่เป็นความก้าวหน้า เป็นความเจริญ มันก็
 เป็นไปเพื่อได้ เพื่อเอา เพื่อชนะ เพื่อครองโลกทั้งนั้น;
 ฉะนั้น โลกเรานี้มันจึงมีแต่การเห็นแก่ตัว. ยิ่งรู้มากยิ่ง
 เก่งมากเท่าไร มันก็สามารถที่จะเอาเปรียบผู้อื่นได้มากเท่านั้น,
 มันก็เห็นแก่ตัว มันเป็นโอกาส; ฉะนั้นต่อให้, ขอใช้คำหยาบ
 คายหน่อยนะ ต่อให้มันจัดการศึกษาอย่างนั้นไปอีกก็ร้ายชาติ
 โลกนี้ก็ไม่มีความสันติภาพ. อาตมาบอกอย่างนั้น โลกนี้ที่
 นักการศึกษาในโลกเขาจัดกันในรูปแบบนี้ มันไม่มีวันที่จะถึง
 สันติภาพ; เพราะสิ่งที่ให้เรียนนั้น ก็ล้วนแต่พอกพูน
 ความเห็นแก่ตัว; แต่พุทธศาสนาเราสอนอย่างนั้น : สอน
 เพื่อหยุด ให้เลิกความเห็นแก่ตัว. แล้วเราก็ไม่ได้ใช้, ใน
 เมืองไทยก็ไม่ได้สอน, แล้วก็ไปเรียนที่เมืองฝรั่งมา ก็เพื่อ
 เห็นแก่ตัวอย่างสูงสุด.

นี้ โง่หรือฉลาดก็ดูเถอะ ของวิเศษที่เรามีกันอยู่
แล้ว เราไม่สนใจไม่ศึกษา ไม่ใช่ให้เป็นประโยชน์ คือการ
ศึกษาที่จะทำลายความเห็นแก่ตัว แล้วทำโลกให้มี
สันติภาพ เราไม่สนใจ; เราไปเรียนกับพวกฝรั่ง ตามกัน
พวกฝรั่ง ที่ส่งเสริมความมีตัว ความเห็นแก่ตัว เพื่อจะ
ครองโลก.

ระวังให้ตื่นนะ ต่อไปบางที่พวกฝรั่งเขาเกิดนึกได้
ขึ้นมา เขาอยากจะศึกษาเรื่องความไม่เห็นแก่ตัว เขาจะมา
ศึกษาที่บ้านเรา, เขาจะมาศึกษาที่บ้านเรา, แล้วเขาก็จะ
พูดว่า เรามันเหมือนกับลิงได้แก้ว ไม่รู้จักใช้ประโยชน์ มัน
ชอบแหวงโมลูกเดียว. ลิงนี้มันไม่ได้ชอบแก้วที่มันมีประเสริฐ
ที่สุด เป็นวิชาที่ประเสริฐ ที่จะทำมนุษย์ให้ดับทุกข์ ทำ
โลกให้สันติภาพ ซึ่งมีอยู่แล้วในพุทธศาสนา. แต่พุทธ
บริษัทก็ไม่ได้ใช้ให้เป็นประโยชน์เลย, แล้วเห็นว่าเป็น
เรื่องพันสมัยล้ำสมัย, ไปเอาเรื่องเทคโนโลยี สร้างอำนาจ
สร้างกำลัง สร้างฤทธิ์สร้างเดช ที่จะชนะผู้อื่นกันดีกว่า;
นี่ความเป็นปรมาตมมันจะอยู่ที่ตรงนี้.

บอกให้ล้วงหน้า ให้ลืมนตา, ให้เริ่มลืมนตา ให้เห็น
 ว่า สิ่งวิเศษนั้นมันมีอยู่แล้วในพระพุทธานุศาสนนา, ในหมู่
 คนที่นับถือพุทธานุศาสนนา; แต่เดี๋ยวนั้นมันมาถึงยุคที่ลุ่มหลง
 วัตถุ เครื่องสนองกิเลสตัณหา มีความสุขสนุกสนานเอรีค
 อร่อยทางวัตถุ มาหลงเรื่องนั้นกันหมด. เรื่องที่ตัจจริง
 ประเสริฐจริง สูงสุดจริง ก็ถูกละทิ้ง ให้มันกลายเป็นหมัน
 อยู่; เมื่อไรจะถูกชุกคั้นขึ้นมาใช้กันอีกสักที เมื่อนั้น
 โลกจะมีสันติภาพ, มนุษย์แต่ละคนจะดับทุกข์ได้จริงถึง
 ที่สุด ตรงตามความประสงค์ของธรรมะ.

อาตมาคิดว่า ทุกคนที่มาจากกรุงเทพฯ หรือจาก
 ไทหนักก็ตาม ก็เพื่อจะศึกษาธรรมะทั้งนั้นแหละ; แต่ดูให้คิดว่า
 ศึกษาธรรมะอะไร, ศึกษาเพื่ออะไร, อยู่ที่ไหน. ถ้าจะศึกษา
 ธรรมะไปช่วยให้มีความก้าวหน้าทางโลก แล้วคงจะผิดหวัง;
 เพราะว่า ความมุ่งหมายของธรรมะเท่านั้น จะดับทุกข์
 ดับกิเลส ของบุคคลและของโลก, ไม่ส่งเสริมความ
 เห็นแก่ตัว. ถ้าเอาธรรมะไปใช้เพื่อส่งเสริมความเห็นแก่ตัว
 มันก็ไม่ถูกเรื่องของธรรมะ; เพียงแต่จะมาศึกษาพุทธ-
 ศาสนาไปเป็นครูสอนพุทธานุศาสนนา เอาค่าจ้างสอนอะไรนั้น

นี้ไม่ใช่ความมุ่งหมายของธรรมะ แต่ก็ได้, ผลเพียง
เท่านั้นมันก็จะทำได้ ผลที่แท้จริงมันจะต้องดับทุกข์ได้.
ให้ทุกคนรู้จักกิเลสตัณหา หรือว่ากระแสการปรุงแต่งใน
จิตใจที่ทำให้เกิดทุกข์; นั่นแหละตัวธรรมะ ซึ่งคนธรรมดา
ไม่ได้ต้องการ; ต่อเมื่อคนธรรมดาเป็นผู้มีสติปัญญาลึกซึ้ง
ถึงขนาดที่จะเรียกว่า เป็น นักปรมาตมที่แท้จริง เขาจะ
มองเห็น แล้วเขา จะต้องการ.

อาตมาต้องใช้คำว่า นักปรมาตมที่แท้จริง; เพราะ
มันมีนักปรมาตมที่ไม่แท้จริงที่ปลอมอยู่เยอะแยะเลย. ถ้า
เขาไม่มุ่งไปยังส่วนลึก พ้นจากความมีตัวตน แล้วก็ไม่ใช่
นักปรมาตมที่แท้จริงดอก; มันเป็นนักปรมาตมแต่ปาก,
นักปรมาตมท่องจำ, แล้วก็พูดไปว่าไม่มีตัวตน; แต่ก็มี
ตัวตนเต็มๆ อย่างนี้ไม่ใช่ นักปรมาตมที่แท้จริง.

ความสุขบนปรมาตม ต้องไม่กัดเจ้าของ.

ให้เห็นชัดลงไปอีก เหมือนกับว่า ชุติลิก ๆ ชุติลิก
ไปอีก ก็จะมีเห็นชัดลงไปอีก. เรื่องที่เรากำลังหลงกัน
อยู่เป็นประจำ ก็คือคำว่า ความสุข; คนธรรมดาที่ไม่

รู้จริง เอาไปปนกันเสียกับความเพลิดเพลิน เอรีคอร่อย
 สนุกสนาน. คำว่า ความสุขนั้นมันต้องสุขจริง แล้วก็
 ไม่กั๊ดเจ้าของ. ถ้าความเพลิดเพลินสนุกสนานที่ชอบ
 เรียกกันว่า ความสุข ชนิดที่มันกั๊ดเจ้าของ นั้นไม่ใช่ความ-
 สุข; เอาไปใช้กันผิดๆ หรือเรียกผิดๆ; ความสุขที่
 แท้จริงจะไม่กั๊ดเจ้าของ เพราะมันมาจากความหมกมิดเลสซึ่ง
 เป็นตัวกั๊ด.

แต่ความเพลิดเพลินอย่างที่ทำให้เงินเดือนไม่พอใช้;
 โครเงินเดือนไม่พอใช้บ้างก็ลองสังเกตดูเถอะ. เขาไปหลง
 หลอ ในความเพลิดเพลินสนุกสนานเอรีคอร่อยทางเนื้อทาง
 หนัง ทางอายตนะ คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, เรียกสั้นๆ
 ในภาษาธรรมะว่า เขาเป็นทาสของอารมณ์ เขาเป็นทาส
 ของอายตนะ เป็นบ่าวเป็นทาส, เป็นทาสของอายตนะ
 คือเป็นทาสของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มุ่งแต่จะแสวงหา
 ความเอรีคอร่อยให้ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. เขาเป็นทาส
 ของอารมณ์ คือเป็นทาสของรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ
 รั้มมารมณฺ์ สิ่งที่จะมาให้ความอรร่อยแก่ตา หู จมูก ลิ้น กาย
 ใจ อีกเหมือนกัน; เขาเป็นทาสของอารมณ์ก็ได้, จะเรียก

ว่าเขาเป็นทาสของอายตนะก็ได้ แล้วเขาก็คิดว่านี่เป็นความสุข ไปหลงเอาสิ่งที่ไม่ใช่ความสุขว่าเป็นความสุข.

อาตมาพูดหยาบคาย ความสุขแท้จริงไม่กักเจ้าของ, ความสุขหลอกหลวง ความสุขปลอม จะกักเจ้าของ แล้วแพงมาก. ความสุขที่แท้จริง ยิ่งจริงเท่าไรยิ่งไม่ต้องใช้เงิน; อย่างที่ **พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า** นิพพานนั้นให้เปล่า; ถ้ายังต้องจ่ายเงินแล้วยังไม่ใช่นิพพาน. นิพพานเป็นของให้เปล่า คือกำจัดกิเลสให้หมดไป.

ข้อนี้จะพูดอย่างธรรมดาๆ ว่า ความสุขที่แท้จริงเกิดขึ้นมาจากความพอใจ ว่าเราได้ทำสิ่งที่ถูกต้อง คือได้ปฏิบัติธรรมะ. ธรรมะคือหน้าที่ของสิ่งที่มีชีวิต; เราได้ปฏิบัติธรรมะอย่างถูกต้อง แล้วก็พอใจ แล้วก็มีความสุขที่แท้จริง ไม่ต้องเสียสักสตางค์หนึ่ง, แล้วจะประหยัดสตางค์ไว้ได้หมด เอาไปใช้อย่างอื่นก็ได้, ไม่ต้องซื้อความสุข เพราะความสุขที่แท้จริงนั้นต้องไม่ซื้อ, ซื้อไม่ได้, ถ้าซื้อแล้วไม่ใช่ความสุขที่แท้จริง.

อย่างเป็นครู ทำหน้าที่ครูอยู่แท้ๆ นี้ ก็พอใจในการทำหน้าที่ครู ว่าได้ทำหน้าที่สูงสุดที่มนุษย์ควรจะทำ,

อันธพาลในกรุงเทพฯ เติบโตหมด เพราะมัน หลงความ
หลอกลวงของความสุข ว่าเป็นความสุข; เพราะเขา
ไม่มีความรู้ในชั้นปรมาตถ์ ที่จะแยกความสุขออกมาเสียได้
จากความเพลิดเพลิน, มันไม่ใช่สิ่งเดียวกัน.

อาตมาคิดว่า ถ้าครูบาอาจารย์เหล่านี้ จะช่วยสอน
เด็ก ๆ ให้รู้จักแยกกันเสียแต่บ้านนี้ จะได้บุญที่สุดเลย. เด็ก ๆ
เขาจะไม่ตกไปเป็นเหยื่อของกิเลสตัณหา, จะไม่ทำอะไรเพื่อ
สนองกิเลสตัณหา; แต่เป็นการประพฤติธรรมอย่างยิ่ง.
ขอให้สนใจด้วย จะได้บุญเหลือประมาณ คือความดีที่ควร
จะได้ ในการทำงานในหน้าที่ นั้นเอง : ประกอบอาชีพ
ที่ได้บุญ แต่ต้องให้ความหมายมันดีหน่อยว่า, บุญชนิดนี้ไม่
กักเจ้าของ, ไม่ใช่บุญชนิดที่เป็นการปรุงแต่งให้มันหลงไหล,
มันเป็นการทำประโยชน์ผู้อื่นอย่างแท้จริงอย่างกว้างขวาง.

อาชีพที่ประกอบแล้วได้บุญด้วยนั้น มีไม่กี่
อาชีพดอก ที่มองเห็นอยู่ ก็เช่น อาชีพครู อาชีพผู้พิพากษา
ตุลาการอะไรที่คล้าย ๆ กัน, ทำงานนี้ก็ได้อะไรมาเลี้ยงชีพด้วย
แล้วอีกส่วนหนึ่งก็ได้บุญ, ได้บุญพร้อมกันไปด้วย. ฉะนั้น
ผู้ที่จะมีอาชีพชนิดที่ได้บุญ พร้อมกันไปด้วยนี้ จะต้องรู้

ธรรมะในระดับนี้, แล้วก็ไปสอนให้ประชาชน มหาชน
รู้เรื่องชนิดนี้, แล้วบ้านเมืองก็จะดีขึ้น แล้วโลกนี้ก็ดีขึ้น.

นี่ตัวอย่างที่จะต้องสังเกต ว่าเรารู้จักแยกความสุข
ปลอม ออกจากความสุขที่แท้จริง โดยสติปัญญาชั้นที่เรียก
ว่า ปรมัตถ์, ปรมัตถ์.

มีความรู้ชั้นปรมัตถ์แล้วจะไม่มีการ.

ที่นี้ปลีกย่อยออกไปอีก ฝอยออกไปอีกก็ได้ ว่า
เราจะ เป็นคนไม่มีการ ไม่มีอุปสรรคไม่มีการ. เราจะใช้
มาร สิ่งทีเรียกว่ามาร ให้เป็นประโยชน์. คนธรรมดาที่มี
ปัญหาเรื่องมาร คือสิ่งที่ขัดคอ; อะไรก็มีคนขัดคอ,
อะไรก็ขัดคอ, ไม่ได้ตามต้องการ ก็เรียกว่ามาร, เต็มไปด้วย
มาร เขาก็กลุ้มใจจนเป็นโรคประสาท ซึ่งมีอยู่มาก. ถ้าเรา
มีความรู้ในชั้นปรมัตถ์, ในชั้นปรมัตถ์แล้วก็ โอ้, มารนี้
มันก็คือสิ่งที่มาทำให้เรารู้อะไรมากขึ้น, ทำให้เราฉลาดขึ้น
แล้วก็มาสอบไล่เราด้วย, ไม่ใช่เขามาทำลายเรา. เขามา
ทำให้เราเก่งขึ้น, แล้วเขาสอบไล่กว่า เรานี้เก่งพอที่จะสอบไล่

ได้หรือยัง. ถ้าเราไม่ต้องเป็นทุกข์เป็นร้อนไปตามอุปสรรค
หรือมารอะไรแล้ว เราก็สอบไล่ได้ มันมาสอนด้วยมัน
มาสอบไล่ด้วย. ฉะนั้นเรารู้จักมาร แล้วก็สามารถใช้สิ่งที่
เรียกว่ามารนั้น ให้เป็นประโยชน์ไปเสีย; เราก็เป็นคนไม่
มีมาร ไม่มีอุปสรรคก็คดขวางใดๆในชีวิต สิ่งเหล่านั้นมา
สอนให้เราฉลาดขึ้น, แล้วมาลองสอบไล่ดูว่าเรานักเก่งพอหรือยัง.
เรื่องของปรมาตมมันก็ต้องขึ้นมาถึงขนาดนี้.

ที่นี้^๕คุณแม่แต่ความเจ็บไข้ ความเจ็บไข้ ความตาย
หรืออันตรายทั้งหลาย มันมาเพื่อสอน มาสอบไล่ทั้งนั้น
แหละ. เรายิ่งไปเป็นทุกข์; เราเป็นทุกข์เราก็เสียเปล่า
แหละ, คือเราก็เป็นทุกข์เปล่าๆแหละ, แล้วเราก็จะได้ละลาย
แฉะด้วย. เพราะว่าแฉะนั้นไม่เป็นทุกข์ในเรื่องที่คนเป็นทุกข์
คนมันคิดเก่ง แต่มันเดินทางผิด ก็รับเอามาสำหรับเป็น
ความทุกข์ เพราะไม่มีความรู้สมกับที่ว่าเป็นคน มีมันสมอง
ลึกซึ้ง มีสติปัญญามากกว่าสัตว์ แต่ใช้ผิดทาง. คนเอามา
ใช้สำหรับให้เป็นทุกข์ได้เก่งได้ง่ายได้เร็วกว่าสัตว์ เลยสัตว์
มันก็หัวเราะเยาะ ว่าคนนี่ช่างเป็นทุกข์เก่งเสียจริงๆ. เต็ม
ไปด้วยโรคประสาทในหมู่คน, แต่หาแมวที่เป็นโรคประสาทสัก

ตัวหนึ่งก็หายาก. อาตมาคอยหาอยู่เสมอ ยังไม่พบ, แต่คนที่ เป็นโรคประสาทมาตามหา มาปรึกษา นั้นมากเหลือเกิน คนทั้งนั้นเลย, คนเป็นโรคประสาททางอ้อมแถม. อาตมาบอก ว่าช่วยไม่ไหวแล้ว, ถ้าคุณเป็นชนาคนี้แล้ว คุณพึงธรรมะ ไม่ถูกแล้ว อาตมาช่วยไม่ได้ดอก กลับเถอะ. นั่นแหละ มันมีเรื่องอย่างนี้, นี้เรียกว่าคนไม่มีความรู้ ให้สมกับที่เป็นคน บัญหามันก็เกิดแก่คน มากยิ่งกว่าที่มันจะเกิดแก่สัตว์.

การงานเป็นบทเรียนปฏิบัติธรรม.

เราจะรู้เรื่องซนลึกนี้ จินเห็นว่า การงานนั้นแหละเป็นบทเรียน เป็นการปฏิบัติธรรม; มี การงานอะไรก็ขอให้ทำให้สนุก ให้ช่วยจำประโยคสั้น ๆ ว่า ทำงานให้สนุก. คนชอบจดช่วยจดหน่อย; ทำงานให้สนุก และเป็นสุขเมื่อกำลังทำงาน, “ทำงานให้สนุก เป็นสุขเมื่อกำลังทำงาน” นั่นแหละจะช่วยได้, นั่นแหละคือพุทธศาสนาเต็มตัว, นั่นแหละคือธรรมะเต็มตัว.

งานนั้นคือหน้าที่ หน้าที่นั้นคือธรรมะ, ธรรมะคือหน้าที่. ขออ้อนวอนให้ช่วยเอาไปสอนกันด้วย ว่า

“ธรรมะนั่นมันคือหน้าที่” ; สิ่งที่มีชีวิตแล้วต้องมีหน้าที่ ตามกฎของธรรมชาติ : คนต้องมีหน้าที่ของคน, สัตว์ต้องมีหน้าที่ของสัตว์, ต้นไม้ต้นไม้อีกก็ต้องมีหน้าที่ของต้นไม้ต้นไม้อีก, มันต้องทำหน้าที่ของมันทั้งนั้นแหละ ไม่อย่างนั้นมันตาย ; ฉะนั้นหน้าที่ที่ต้องทำนั่นแหละคือธรรมะ. มนุษย์ยุคศึกษาคำบรรพ์โน้น ยุคศึกษาคำบรรพ์ที่เพิ่งพ้นมาจากคนป่าหยาบๆ เขามีความรู้ถึงขนาดที่ว่า เอ้า, มันมีหน้าที่นี้, คนเรามีหน้าที่, มีหน้าที่คำว่า หน้าที่ หน้าที่ คือคำว่า ธรรมะ, เราต้องมีธรรมะ. เราต้องมีธรรมะ คือหน้าที่ ; ฉะนั้น หน้าที่นั่นคือธรรมะ. ถ้าว่าพระพุทธเจ้าสอนธรรมะ ธรรมะคือสิ่งที่พระพุทธเจ้าสอนก็คือท่านสอน เรื่องหน้าที่, พระพุทธเจ้าท่านสอนเรื่องหน้าที่.

หน้าที่นี้แบ่งเป็น ๒ ขั้นตอน : ตอนหนึ่งก็คือให้รอดชีวิตอยู่ได้ ; ต้องทำหน้าที่ให้รอดชีวิตอยู่ได้, ต้องมีอาหารกิน, ต้องมีสุขภาพอนามัย, ต้องมีปัจจัยเครื่องบำรุงชีวิต, ให้ชีวิตรอดอยู่ได้ ไม่ต้องตาย เป็นผลไปตามธรรมตาสามัญ นี่หน้าที่อันหนึ่ง. ครั้นสำเร็จในหน้าที่อันนี้แล้ว มันก็ถึงหน้าที่อันดับ ๒ คือทำให้ดียิ่งขึ้นไป,

ดียงขึ้นไปจนถึงบรรลุมรรคผลนิพพาน; นั่นแหละ
 หน้าที่สุดท้าย; ฉะนั้นธรรมะคือหน้าที่. พอเราทำหน้าที่
 เราก็คอจะพอใจเมื่อทำหน้าที่ เพราะมันเป็นสิ่งที่ดีที่สุด
 เหนือสิ่งใด. หน้าที่คือความประเสริฐของทั้งหมด ของ
 สิ่งมีชีวิต เรียกว่า ธรรมะ แต่เนื้อความใจความของมันคือ
 หน้าที่.

ฉะนั้นเมื่อกำลังทำหน้าที่ ก็จงทำให้สนุก;
 พอใจว่ามันเป็นสิ่งที่ถูกต้องที่สุดที่ต้องทำ ก็ทำให้สนุก ใน
 หน้าที่. ถ้าเป็นคนขอทาน ก็ขอทานให้สนุกสิมันเป็นที่
 นี้ เพราะว่าฉันจะเป็นคนขอทาน แล้วเดี๋ยวมันก็เหลือแหละ
 เงินก็จะเหลือแหละ ก็จะพ้นจากสภาพขอทาน. ถ้าตีบสามล้อ
 หรือแจวเรือจ้างก็เหมือนกันทำให้สนุก อย่าให้เป็นทุกข์;
 เพราะรู้ว่าเป็นหน้าที่โดยตรง เป็นธรรมะโดยตรง. มันก็
 ทำได้สนุกมันก็ทำได้มาก มันก็มีผลเหลือ, ไม่เท่าไรมันก็พ้น
 จากการแจวเรือจ้าง พ้นจากการตีบสามล้อ, มันเลื่อนขึ้นไป
 เลื่อนขึ้นไป มีรถยนต์ มีร้านมีบ้าน มีอะไร พ้นจากการตีบ
 สามล้อ.

ฉะนั้นขอให้ทำงานให้สนุก คือทำหน้าที่ของตนให้สนุก, ประพฤติธรรมะให้สนุก. การทำหน้าที่ก็คือการประพฤติธรรมะ ประพฤติธรรมะให้สนุก; อย่างเป็นกรุ่น ให้สนุกอยู่ทุกกระเบียดนิ้ว เมื่อทำหน้าที่ครู.

คำว่า “สนุก” มีความหมาย ๒ อย่าง : สนุกของกิเลสนั้นไม่เอา; ต้องสนุกของสติปัญญาที่ถูกต้อง แล้วก็พอใจ, รู้สึกพอใจตัวเอง ว่าเต็มไปด้วยความถูกต้อง เต็มไปด้วยความดีงาม สุดที่เราจะทำได้แล้ว. ตอนนี้จะยกมือไหว้ตัวเองได้ ถ้าใครยังยกมือไหว้ตัวเองไม่ได้ ขอให้ไปลองดู ขอให้ทำหน้าที่ให้สนุก ให้ถึงที่สุดของหน้าที่ แล้วมันจะรู้สึกเหมือนกับยกมือไหว้ตัวเองได้.

ถ้ายังยกยอกเวลาการทำงานในหน้าที่ ไหว้ตัวเอง ไม่ลงคอก มันยังไกลกันนัก; ถ้าถึงขนาด ไหว้ตัวเองได้แล้ว มันก็มีความสุข, เป็นความสุขที่แท้จริง ไม่ต้องใช้เงินซื้อหา, แล้วยังเป็นความสุขที่สุขกว่าความสุขชนิดที่ต้องใช้เงินซื้อหา; เพราะที่ใช้เงินซื้อหาอันมันไม่ใช่ความสุข; มันเป็นความเพลิตเพลิน, เป็นเพียงความเพลิตเพลิน; ฉะนั้นจึงเป็นความสุขที่ลือกวาง. พอไปได้สนองกิเลสค้นหาแล้ว

มันก็ยังหลงยิ่งลืมตัว; ยิ่งลืมตัวมันก็ยังใช้เงินซื้อสิ่งที่สนองกิเลสตัณหา^๕ จนเงินไม่พอใช้.

ฉะนั้นใครที่เงินเดือนไม่พอใช้^๕อยู่ในเวลานี้ ไปคิดดูให้ดี, ไปแยกแยะดูให้ดี จะพบสิ่งนี้ : เพราะว่าเรามันใช้เงินเพื่อซื้อความหลอกลวงของความสุข คือสนองกิเลสตัณหามากเกินไป; ต้องควบคุมให้ได้, ต้องไม่มี, จะต้องไม่มีสิ่งเพื่อ สิ่งเกิน สิ่งไร้ ต้องไม่มี ในการใช้จ่ายของเรา ในการดำรงชีวิตของเรา.

เดี๋ยวนี้จะพูดได้ว่า สมัยปัจจุบันนี้เพื่อและมันเกินทั้งนั้น : เรื่องอาหารก็ดี, เรื่องเครื่องนุ่งห่มก็ดี, ที่อยู่อาศัยเครื่องใช้ไม้สอย ยานพาหนะก็ดี, แม้แต่การบำบัดโรคสุขภาพอนามัยก็ดี, มันทำไปอย่างเกิน อย่างประมาท อย่างหวัดๆ อย่างชู้ๆ. ไปคิดดูให้ดีเถอะ มันจะลดลงได้อีกมาก; ถ้าจะเอากันแต่พอดี ให้อยู่ได้โดยสะดวกสบายแล้วก็จะลดลงได้อีกมาก ค่าใช้จ่ายที่บ้านที่เรือนอะไรจะลดลงได้อีกมาก.

นี่ถ้าความสุขที่แท้จริงมันก็เป็นอย่างนี้ มันไม่ต้องใช้เงินก็ยังได้; ทำงานให้สนุกไปเลย : เป็นคนทำงานสนุกอย่างคน เป็นมนุษย์ทำงานสนุกอย่างมนุษย์, เป็นเทวดา

ก็ต้องทำงานให้สนุกอย่างเทวดา, อย่าขบถในหน้าที่ ไม่ทำงานแล้วก็จะเอาอะไรมา เรียกร้องอะไรมา; นี่ถ้าอย่างนั้นมันก็เป็นไปไม่ได้ มันต้องเกิดลัทธิการเมืองที่ฆ่าฟันกัน แหกกลาฉวมด. ถ้าทุกคนสนุกในการทำหน้าที่ จะไม่เกิดการกระทบกระทั่ง; เพราะเขาไปสนุก ๆ สนุก ๆ อยู่แต่กับทำหน้าที่ : คนรวยก็ทำหน้าที่คนรวย, คนจนก็ทำหน้าที่คนจน, ไม่ต้องมาทะเลาะวิวาทแย่งชิงฆ่าฟันกัน ในระหว่างนายทุนหรือกรรมกร.

นี่ก็เป็นตัวอย่างของนักปรมัตถ์ที่มองเห็นจนทำงานสนุก เป็นสุขเมื่อทำการงาน; เงินเลยไม่ต้องใช้ เพราะมันเป็นสุขเสียแล้ว ในขณะที่กำลังทำการงาน, เงินนั้นเก็บไว้ใช้อย่างอื่นก็ได้ ไม่ต้องไปซื้อหาความสุขที่ไหน, เอาไปช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่อื่นก็ยังได้.

ฉะนั้น ปรมัตถธรรมข้อนี้สำคัญมาก คือทำให้เราทำงานไม่เหน็ดเหนื่อย, ทำให้เราทำงานได้มากกว่าธรรมดา. คนอื่นเขาทำงานวันละ ๘ ชั่วโมง, เราจะทำงานวันละ ๑๘ ชั่วโมง เพราะมันสนุกในการทำงาน.

อากมาพูดนี้ไม่ใช่พูดหลอกนะ ไม่ใช่พูดในสิ่งที่ทำ
 ไม่ได้ เคยทำมาแล้ว ตลอดเวลา ๔๐ ปี, ๓๐ ปี ๔๐ ปี ทำ
 งานวันละ ๑๘ ชั่วโมงเคยมาแล้ว, แล้วผลงานแสดงอยู่ที่ใน
 คิกแดงหลังนั้น (ศาลาธรรมโฆษณ์อนุสรณ์) นั้นมันเป็นผล
 ของการทำงานสนุก มันจึงทำได้มากขนาดนั้น มากจนคน
 เขาไปดูแล้วไม่เชื่อ ไม่เชื่อว่าคนเดียวทำ. อากมาว่า
 ไม่เชื่อก็ไม่เชื่อสิ มันคนเดียวทำจริงๆ นี่ เพราะมัน
 ทำงานสนุก จนทำงานวันละ ๑๘ ชั่วโมง. นี่ขอให้
 สนใจเถอะว่า ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ตีแต่พูด, ไม่ใช่เป็นสิ่งที่มี
 สำหรับพูด; แต่มัน เป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้.

เป็นอันว่า เราได้ทำให้ชีวิตนี้เป็นสิ่งที่สมค่าของมัน
 ให้เป็นชีวิตที่มีประโยชน์ มีประโยชน์แก่เจ้าของ ไม่กัดเจ้า
 ของ. ถ้าเราทำกับมันไม่ถูก เพราะไม่มีความรู้ถึงระดับ
 นี้ ชีวิตนั้นแหละมันจะกัดเจ้าของ, สิ่งที่เรียกว่าชีวิต
 นั้นแหละมันจะกลายเป็นยักษ์เป็นมารอะไรขึ้นมา แล้วกัด
 เจ้าของ เทื่อคร้อนมาก.

ความรู้เรื่องจริงแท้ของทุกอย่างอย่างนี้ ถึงขั้นลึก
 อย่างนี้ ก็เรียกว่า ปรมัตต์. *ปรมัตตะ* แปลว่า *อรรณะอันลึก*

ความหมายอันลึก ^{ขึ้น}เนือความอันลึกคุณค่าอันลึก เรียกว่า
 ปรมัตถ์. ขอให้ทุกคนมีความรู้ในระดับที่เรียกว่า ปรมัตถ์;
 มันจะเป็นประโยชน์ในตัวมันเองด้วย, แล้วมันจะส่งเสริม
 สิ่งที่เป็นประโยชน์อย่างอื่นด้วย, จะเป็นอย่างนี้เสมอ มัน
 ก็แก้ปัญหาได้ทุกปัญหา. ถ้ามีความรู้เรื่องปรมัตถ์แล้ว จะ
 แก้ปัญหาได้ทุกปัญหา ไม่มีปัญหาอะไรเหลือ, มีความรู้
 ถูกต้องในทุกๆ กรณี, แล้วปัญหาไม่อาจจะเกิดจากกรณีใด ๆ.

เดี๋ยวนี้ที่เราทำผิดกันอยู่เพราะไม่รู้ปรมัตถ์ คือ
 ปัญหาที่ว่าอะไร ๆ ก็จะเป็นเรื่องการเมือง, อะไร ๆ ก็จะเป็น
 เรื่องเศรษฐกิจไปเสียหมด; ว่าเรื่องการเมืองเรื่องเศรษฐกิจ
 จะแก้ปัญหาได้ ที่จริงเปล่าทั้งนั้นเลย. เรื่องการเมือง
 เรื่องเศรษฐกิจนั้น มันมีแต่จะเพิ่มปัญหาให้ยุ่งยาก ให้
 ลำบาก ให้มีความทุกข์เกิดขึ้น. เรื่องศีลธรรม เรื่องธรรมะ
 มันจะแก้ปัญหา; ลองเอาธรรมะเข้ามา เอาศีลธรรมเข้ามา
 มันจะแก้ปัญหาได้. ปัญหาที่มันมาจากเศรษฐกิจนั้นแหละ,
 เศรษฐกิจที่คดโกง ที่ไม่มีศีลธรรม มันสร้างปัญหา; เรา
 ต้องแก้ด้วยความมีศีลธรรม เศรษฐกิจจึงจะหมดปัญหา.

นี้เศรษฐกิจมันไม่มีศีลธรรม มันสร้างปัญหาขึ้นมา,
แล้วเอาเศรษฐกิจมาแก้ปัญหาเศรษฐกิจ นี่มันไม่ได้ดอก.
เหมือนกับเอาน้ำโคลนมาล้างเท้าที่เปื้อนโคลน นั่นมันไม่มี
ทางจะสะอาดดอก. เรื่องการเมืองที่ไม่มีศีลธรรม ตั้งแต่
การเลือกผู้แทนขึ้นไป มันไม่มีศีลธรรม มันก็เกิดปัญหา
ทางการเมือง, แล้วจะไม่เอาศีลธรรมไปแก้มันมันไม่ได้;
การเมืองแก้การเมือง มันก็เป็นเรื่องน้ำโคลนล้างโคลน
อีกแหละ มันก็แก้ไม่ได้.

เข้าถึงปรมาตตของอิทัปปัจจยตาด้วย.

ถ้ามองเห็นโดยแท้จริงแล้ว ศีลธรรมจะแก้ปัญห
ได้ทุกปัญหา, ไม่ว่าปัญหาอะไร จะมาแจกลูกกันทุกปัญหา
เวลามันไม่พอ. เรามองเห็นชัดว่า อันนี้มันต้องเป็นไปตาม
กฎแท้จริงเฉียบขาดของธรรมชาติ ก็กฎของอิทัปปัจจยตา.

คำแปลก ๆ ว่า อิทัปปัจจยตา นั้น ขอให้ช่วยสนใจ
กันหน่อย เพราะไม่ค่อยเอามาพูดกัน เป็นกฎของธรรมชาติ
ว่า มันต้องเป็นอย่างนี้ ๆ อย่างนี้; เพราะเหตุปัจจัย
อย่างนี้ ๆ สิ่งนี้จะต้องเกิดขึ้น, สิ่งนี้มีเพราะเหตุปัจจัย

สิ่ง^{๕๔}, สิ่ง^{๕๕} เพราะสิ่ง^{๕๖}, สิ่ง^{๕๖} เพราะสิ่ง^{๕๗}. นี่มัน
 เป็นกฎตลอดจักรวาล ตลอดตอนนั้นตกลง เรียกว่ากฎอิทัป-
 ปัจจยตา ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาวอะไรทั้งหลาย
 ๕ ทั้งสากลจักรวาล มันเกิดขึ้นมาตามกฎของอิทัปปัจจยตา :
 เมื่อทำอย่าง^๕ นี้อย่าง^๕ นี้จะต้องเกิด^๕ ขึ้น, ทำอย่าง^๕ นี้อย่าง^๕ นี้มัน
 ต้องเกิด^๕ ขึ้น, ทำอย่าง^๕ นี้อย่าง^๕ นี้มันก็เป็นความทุกข์เกิด^๕ ขึ้น,
 ทำอย่าง^๕ นี้อย่าง^๕ นี้เป็นความดับทุกข์เกิด^๕ ขึ้น. นี่เป็นปรมาัตถ์
 สูงสุด ไม่มีสัตว์ไม่มีบุคคล, ไม่มีพระเจ้าที่เป็นตัวเป็นตน
 เป็นสัตว์เป็นบุคคล, มีแต่พระเจ้าที่เป็นกฎอันเฉียบขาด
 ของธรรมชาติ, เข้าถึงกฎอิทัปปัจจยตาแล้วก็เข้าถึงปรมาตถ์-
 ธรรมอย่างยิ่ง.

พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ก็คือตรัสรู้เรื่องนี้, ท่านตรัสรู้
 เรื่องอิทัปปัจจยตา; แต่เรามักจะเรียกกันเสียว่า ปฏิจ-
 จสมุปบาท เป็นความหมายแคบเฉพาะเรื่องความทุกข์ของสิ่ง
 ที่มีชีวิต. แต่ถ้าเราพูดว่า อิทัปปัจจยตา ความหมายมัน
 กว้างหมดเลย จะมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตอะไรก็ตาม มันตกอยู่
 ใต้อำนาจของกฎที่ว่า เพราะสิ่ง^{๕๔} มีสิ่ง^{๕๕} จึงมี, เพราะสิ่ง^{๕๖}
 มีสิ่ง^{๕๗} จึงมี. ปรมาตถ์ธรรมจะนำไปที่นั่น ไม่มีทางที่จะผิด

คือว่ามันจะไม่ใช่ฝ่ายบวกหรือฝ่ายลบ ไม่ใช่ positive ไม่
เป็น negative มันเป็นส่วนกลางของมันไปอย่างนั้น, นี้เรียก
ว่ากฎของธรรมชาติแท้ ๆ.

ถ้าว่า บวก มันก็มีคน หรือตายแล้วเกิด เป็น
ต้น; ถ้า ลบ มันก็ไม่มีคน ตายแล้วไม่เกิด เป็นต้น.
แต่ว่ากฎอิทัปปัจจยตามันมีแต่สิ่ง^๕ซึ่งเป็นไปอย่าง^๕นี้ เป็นไป
อย่าง^๕นี้ เป็นไปอย่าง^๕นี้, แล้วคนเขาก็ไปบัญญัติเอาเองว่า
^๕นี้เป็นสุข ^๕นี้เป็นทุกข์, ^๕นี้เป็นได้ ^๕นี้เป็นเสีย, ^๕นี้เป็นแพ้
^๕นี้เป็นชนะ, ^๕นี้เป็นกำไร ^๕นี้เป็นขาดทุน. ^๕นั่นมันความโง่
ของคนต่างหากละ. กฎของอิทัปปัจจยตาเขามีตายตัวเฉียบ
ขาดตามธรรมชาติ.

ความรู้ปรมาัตต์ต้องไปถึงนั้น ^๕รู้จนไม่มีสัตว์ไม่มี
บุคคล, ^๕ไม่ใช่สัตว์บุคคล, ^๕แล้วก็ไม่ใช่ไม่ใช่สัตว์ไม่ใช่
บุคคล; ^๕คือไม่ใ้ปฏิบัติจนไม่มีอะไรเลย, ^๕แล้วก็ไม่ได้
ยืนยันว่ามีอะไรอยู่อย่างตายตัว, ^๕มีแต่กระแสของความ
เปลี่ยนแปลงปรุงแต่ง. ถ้ามาถึงนี้แล้วก็เรียกว่า ^๕รู้อย่างที่
พระพุทธเจ้าท่านรู้ ^๕แล้วก็ดับทุกข์ได้ ^๕เป็นสิ่งที่สูงสุดที่ต้อง

เคารพ คือกฎของอิทัปปัจจยตา; เมื่อปฏิบัติถูกต้อง
แล้วก็ควรพอใจ มีความสุข ชอบใจตัวเอง.

คนรู้เรื่องนิกัပ္พคอย่างหนึ่ง คนไม่รู้กัပ္พคอย่างหนึ่ง;
ฉะนั้นวิธัพพคหรือโวหารพพคที่ใช้กันอยู่ในโลก มันเกิดเป็น
๒ อย่าง : คำพพค โวหารพพค ของคนโง่ ก็พพคว่า มีตัว
มีตน มีสัตว์มีบุคคล มีเรามีเขา มีสุขมีทุกข์ มีแพ้มีชนะ
มีได้มีเสีย มีกำไรมีขาดทุน มันก็พพคไปอย่างนั้น คนที่ไม่
รู้ถึงปรมัตถ์. ถ้าคนที่ รู้ถึงปรมัตถ์ ไม่มี ไม่มีสัตว์ไม่มี
บุคคล ไม่มีตัวไม่มีตน ไม่มีดีไม่มีชั่ว ไม่มีแพ้ไม่มีชนะ
ไม่มีได้ไม่มีเสีย ไม่มีกำไรไม่มีขาดทุน มีแต่กระแสแห่งการ
ปรุ้งแต่งตามกฎของอิทัปปัจจยตา หรือว่ามีแต่อิทัปปัจจย-
ตา มันก็เลยไม่รักอะไร ไม่เกลียดอะไร ไม่โกรธอะไร ไม่
กลัวอะไร ไม่อิจฉาริษยาใคร ไม่อะไรหมดเลย. มันดีที่
ตรงนั้น, มันเห็นเป็นกระแสอิทัปปัจจยตาเป็นไปหมด มันก็
ไม่รู้สีกว่าจะต้องรัก ไม่รู้สีกว่าจะต้องเกลียด ไม่รู้สีกว่าจะ
ต้องโกรธ ไม่รู้สีกว่าจะต้องกลัว.

ปัญหา ๔ อย่างนี้ที่รบกวนเราอยู่ ไปสังเกตดู
อะไร น่ารัก มากี่รัก เอ้า, มันก็บ้าไปพักหนึ่งตามแบบน่ารัก,

อะไร นำโกรธมามันก็โกรธ มันก็บ้าไปพักหนึ่ง, อะไร
 นำเกลียด มามันก็เกลียด, อะไร นำกลัว มามันก็กลัว
 กระทั่งอย่างไม่มีเหตุผล มันก็ออกมาเป็นความวิตกกังวล
 อาลัยอาวรณ์ อัจฉาวิชา หิงหวงอะไรกันไปตามเรื่อง, แล้ว
 ก็ฆ่ากันตายเพราะความโง่เหล่านี้ เพราะว่าไม่มองเห็นความ
 จริงอันสูงสุด ที่เรียกว่าปรมัตต์, ปรมัตต์.

เห็นกระแสน้ำที่ปั่นจอยตาแล้วจะเป็นปรมัตต์.

อาตมาคิดว่า ควรจะฟ้าสว่างกันสักที สำหรับความ
 รู้เรื่องปรมัตต์ในหมู่พุทธบริษัทเรา; เห็นอะไรเป็นกระแส
 แห่งอิทัปปัจจยตาไปหมดละก็ มันก็ถึงที่สุดแหละ ไม่มีทาง
 ที่จะไปรักอะไร, ไม่มีทางที่จะไปเกลียดอะไร, ไม่มีทางที่จะ
 ไปกลัวอะไร, ไม่มีทางที่จะไปโกรธอะไร. หรือขยายออกไป
 เป็นวิตกกังวลอาลัยอาวรณ์ในอะไร.

แม้แต่ในทางวัตถุนี้ ทอดสายตาไปทางไหน ก็เห็น
 แต่การไหลเรื่อยของสิ่งเหล่านั้น, เช่นตึกหลังนี้ ผู้เห็น
 ปรมัตต์ทอดตาไป เห็นเป็นความไหลเรื่อย ของสิ่งที่ประกอบ
 กันขึ้นเป็นตึกหลังนี้ คือทุก ๆ ปริมาณของตึกหลังนี้ไหลเรื่อย

มันเห็นอย่างนั้น, แล้วใครเห็นบ้าง? มันก็เห็นเป็นตึกแข็ง
 อยู่อย่างนี้ แน่นอนตายตัวอยู่อย่างนี้ ก็ว่ามันไม่เห็นถึงชั้น
 ปรมัตถ์. เขาเห็นว่ามิติก มิติกหลังนี้ สวยดี ไม่สวยดี
 อะไร; ไม่มีใครเห็นว่าเป็นเพียงอิฐ เพียงทราย เพียงปูน
 เพียงเหล็ก, แล้วก็เห็นว่า ในนั้นเป็นเพียงสักว่าธาตุตาม
 ธรรมชาติ, แล้วไม่เห็นว่าเป็นธาตุตามธรรมชาตินั้น เป็น
 สักแต่ว่าปริมาณหนึ่งๆ ที่หมุนไปตามกฎของอิทัปปัจจย-
 ตา. ถ้าเห็นอย่างนี้ก็เห็นว่า โอ้, มันไหลเรื่อย ไม่มีอะไรที่ไม่
 ไหลเรื่อย; แม้แต่ตึกอันนี้มันก็ไหลเรื่อย, มีความไหลเรื่อย
 อยู่ข้างในของมัน, แล้วนับประสาอะไรกับเนื้อหนังของคนเรา
 อย่างนี้, ตัวบุคคลอย่างนี้ มันก็มีแต่สิ่งที่ไหลเรื่อย, ผม ขน
 เล็บ ฟัน หนัง มันก็ไหลเรื่อย, ในทางร่างกายก็ไหลเรื่อย,
 ในทางจิตก็ไหลเรื่อย มีแต่ความไหลเรื่อย จะเอาเป็นตัวตน
 ไม่ได้; แล้วใครจะรักใคร, ใครจะโกรธใคร, ใครจะเกลียด
 ใคร, ใครจะทำอะไรแก่ใคร, มันก็ไม่มี ความหมาย. ทำไป
 มันก็เป็นความทุกข์, ความทุกข์ เพราะไปยึดถือ จะให้ได้
 อย่างนั้น จะให้ได้อย่างนี้, แล้วมันก็ไม่ได้. ฉะนั้นมันจึง
 เป็นทุกข์ เพราะเราจะให้ตรงตามความต้องการของเรา.

คำว่า “เรา” ในที่นี้ คือความโง่ของเรา; ไม่มีตัวเรา, มีแต่ความโง่ของกิเลส ของธรรมชาติที่เป็นกิเลส มันปรุงแต่งไปตามแบบของกิเลส ธรรมชาติชนิดนั้นมันก็รู้สึกแก่จิต. จิตโง่ไปอีกที่หนึ่งว่าเป็นตัวเรา เป็นของเรา, เราเป็นเจ้าของทุกสิ่ง, เราเป็นเจ้าของชีวิต, เราเป็นเจ้าของความสุข, เป็นเจ้าของความทุกข์. นั่นคือความโง่ของจิต ที่ไม่มีความรู้ในชั้นปรมาตม์; ถ้าจิตมีความรู้ถึงชั้นปรมาตม์ มันก็ไม่เป็นอย่างนี้, เรียกว่า พำมันสางทางปรมาตม์.

ที่นี้อยากจะพูดสำหรับครูบาอาจารย์ทั้งหลายอีกชนิดหนึ่งว่า นี้แหละคือสิ่งที่เราเรียกกันว่า วิทยาศาสตร์, เรียกว่า วิทยาศาสตร์, และการศึกษาอย่างวิธีทางวิทยาศาสตร์. สิ่งทั้งปวงเป็นอย่างนี้ แล้วมองให้เห็นสิ่งทั้งปวงโดยความเป็นอย่างนี้, ความทุกข์เกิดขึ้นมาเพราะโง่อย่างนี้, ทำผิดอย่างนี้, ความคับทุกข์เกิดมีเพราะไม่โง่อย่างนี้ เพราะไม่ทำผิดอย่างนี้. เป็นวิทยาศาสตร์ตามกฎหมายเกณฑ์ของธรรมชาติ; ไม่ต้องไปเอาผีสางเทวดาโชคชะตาอะโรมาช่วย, ไม่ต้องเอามาเกี่ยวข้อง. ถ้ายังไปต้องขอความช่วยเหลือจากผีสางเทวดา โชคชะตาดวงดาวอะโรอยู่แล้ว ก็ไม่มีปรมาตม์เลย,

ไม่มีการลืมหูลืมตาในทางของปรมาตม์เลย. มันเป็นเรื่องในตัว
มันเอง. โดยกฎของธรรมชาติที่ครอบงำทุกสิ่งทุกอย่างอยู่;
สิ่งนั้นเราเรียกว่ากฎของอิทัปปัจจยตา, เป็นกฎของธรรมชาติ
อันเด็ดขาด อันสูงสุด. เรียกว่ากฎของอิทัปปัจจยตา. ถ้า
มองเห็นว่าทุกสิ่งเป็นอิทัปปัจจยตา ก็เรียกว่าเห็นปรมาตม์
เข้าถึงปรมาตม์โดยสมบูรณ์.

วิทยาศาสตร์ปัจจุบัน ก็มีหลักเกณฑ์อย่างนี้ แต่
เขาเอาไปใช้ในทางแสวงหาวัตถุ ความสุขจากวัตถุ มันจึง
ไต่ถามหาศาลเห็นไหม? ความก้าวหน้ทางวิทยาศาสตร์ทาง
ฝ่ายวัตถุแห่งโลกปัจจุบันนี้ เขารู้จักใช้กฎอิทัปปัจจยตา
สร้างสิ่งที่เขาต้องการ; ฉะนั้นเขาจึงไปโลกพระจันทร์ได้
เหมือนว่าเล่น หรือว่าเขาจะทำอะไร ๆ ได้อีกมากมายเหมือน
กับว่าเล่น เพราะเขารู้จักใช้กฎอิทัปปัจจยตาถูกต้องตามเรื่อง
ของมัน ก็ประสบความสำเร็จ. แต่เดี๋ยวนี้เขา ไม่ได้ใช้
วิทยาศาสตร์นั้น ๆ มาดับทุกข์ในจิตใจ; เขาหันไปส่งเสริม
บ้จยของกิเลส ในโลกจึงเกิดบ้จยของกิเลสมากมาย ๆ จนว่า
ไม่มีใครรู้จักเบื่อ. โลกสมัยนี้มันมีสิ่งที่เป็นบ้จยหลอกให้
หลงใหลไม่มีสิ้นสุด ไม่รู้จักเบื่อ, ทั้งโลกกำลังไม่รู้จักเบื่อ

ในสิ่งที่ยั่วให้เกิดกิเลสหรือสนองกิเลส; เราก็จะต้องทนทุกข์
 ข้อนั้นกันไปอีกนาน. นี่วิทยาศาสตร์ที่เอาไปใช้ทางฝ่าย
 วัตถุฝ่ายโลก, แสวงหาบัจจัยแห่งกิเลส.

ที่นี้ วิทยาศาสตร์ของพระพุทธเจ้ามันตรงกันข้าม
 จะเอาไปใช้ในทางที่จะไม่หลงในเหยื่อของกิเลส; ต้อง
 การจะชนะกิเลส, มีจิตใจอยู่นิ่งสิ่งยั่วชวนเหล่านี้ ก็ไม่ต้อง
 เป็นทุกข์, นี่ก็เรียกว่าฟ้าสว่างทางปรมาตม์. ท่านผู้ใดเกิด
 แสงสว่างอย่างนั้นขึ้นในจิตใจ เรียกว่าฟ้าสว่างในทางปรมาตม์
 มันก็ควรจะสว่าง.

ฟ้าสว่างทางอภิธรรม.

ที่นี้ หัวข้อต่อไป อากมาเรียกว่า ฟ้าสว่างทางอภิ
 ธรรม. อย่าลืมว่าเมื่อตะกั้นบอกแล้วว่า ปรมาตม์มันขุดลึก
 ลงไป; ส่วนอภิธรรมนั้นมันขยายกว้างออกไปไม่ลึก มันจึง
 มาก. *อภิ* แปลว่า *ยิ่ง* ก็ได้, แปลว่า *อย่างยิ่ง* ก็ได้, แปลว่า
เกิน ก็ได้. ฟังดูให้ดี เกินนั้นมันใช้ไม่ได้ คือไม่จำเป็น;
 ถ้าอันไหนเกินอันนั้นไม่จำเป็น.

อภิธรรมแท้ต้องพอดี

พูดถึงคำว่า อภิ, อภินี้ ก็มีพูดมาแต่ครั้งพุทธกาล. *อภิวินัย* คือ *วินัยส่วนเกิน* เกินสำหรับคนธรรมดา *อภิธรรม* — *ธรรมะส่วนเกิน* เกินสำหรับคนธรรมดา, คือคนธรรมดา ไม่ต้องไปสนใจถึงขนาดนั้น ถึงเพียงนี้ในโลกนี้ ในโลกนี้ มันก็ยังมี. บัจจุบันนี้มันก็ยังมีความรู้ส่วนเกินสำหรับคนทั่วไป; แต่มันอาจจะไม่เกินหรือไม่เกินสำหรับคนบางคน ที่เขามีหน้าที่ที่จะต้องทำอย่างนั้น; ฉะนั้นการศึกษาค้นคว้า มันจึงทำไปได้เรื่อย. ส่วนมากมันก็เกินแหละ; การค้นคว้า ทางวิทยาศาสตร์ เรื่องโลก เรื่องวัตถุ อะไรก็ตาม มันค้นคว้า ได้มากแหละ, แล้วก็มีส่วนที่เกิน ที่ไม่ต้องใช้มันมีอยู่มาก.

ท่านที่เป็นนักวิจัย วิจัยทางอะไรก็ตาม จะพบว่า มีพบเรื่องที่มันไม่ต้องใช้เยอะมาก เรียกว่าเป็นส่วนเกิน; แต่ ส่วนที่จำเป็นที่แท้จริง ที่ต้องมีต้องใช้มันก็มีอยู่. ฉะนั้น ต้องเอาอันนั้นมา, อันนั้นแหละควรจะเรียกว่า อภิธรรม อันบริสุทธิคือไม่เกิน. ถ้าผิดจากนั้นแล้วมันก็เกิน, แล้วเราก็สนุกกับเรื่องเกินนี้กันเสียไม่น้อย; เพราะว่าเรื่องอะไรที่มันสนุกแก่ความรู้สึกนึก เราก็สนใจทั้งนั้นแหละ, แม้ว่า

มันจะไม่มีประโยชน์. ฉะนั้นเราจึงจดจำเรื่องที่ไม่จำเป็นไว้
ได้มาก นี้เรียกว่ามันเป็นส่วนเกิน; ถ้าทำไม่เต็มมันก็เป็นส่วน
เพื่อ. เราก็คงจะเข้าใจกันได้แล้วว่า ส่วนเพื่อนั้นมันให้โทษ:
เป็นอยู่อย่างฟุ่มเฟือย เป็นอยู่อย่างเพื่อ นั้นมันให้โทษ. ฉะนั้น
ขอให้ลด ให้ควบคุมไว้ให้พอดี ถ้าว่าเต็มที่แล้วก็ไม่เกิน;
นั้นแหละจะเรียกว่าถูกแหละ. อภิธรรมแท้ต้องพอดี เต็มที่
เต็มเปี่ยม แต่ไม่เกิน.

เดี๋ยวนี้สิ่งที่เรียกว่าอภิธรรมมันยังมีลักษณะเกิน
ในพระคัมภีร์หรืออภิธรรมก็มีเรื่องเกินมาก, คือเกินชนิดที่
ไม่ต้องพูดถึง ไม่ต้องเล่าเรียน ไม่ต้องขยายความออกไปถึง
ขนาดนั้น. ที่นี้อาจารย์อภิธรรมชั้นหลัง ซึ่งไม่ใช่พระ-
พุทธเจ้า ทำให้เกินมากออกไปอีก จนเลยได้ยุ่ง จนได้
ทะเลาะกัน จนเดี๋ยวนี้มันก็เกิน; แม้กระทั่งว่าอภิธรรม,
อภิธรรมๆ นี้ ไม่มุ่งไปยังความสิ้นตัวตน มันมุ่งไปที่มหาบุคคล
บุคคลอย่างยิ่ง เลยกลายเป็นพิธีรีตอง; เพราะมันมุ่ง อยู่อย่าง
งมงาย ก็เลยกลายเป็นพิธีรีตอง. เดี่ยวนี้อภิธรรมมีไว้ทำไม?
มีไว้สวดศพเท่านั้น, อภิธรรมมีไว้สวดศพเท่านั้นแหละ,
มีไว้บังสกุลป่าช้า; แม้อย่างนั้นนักอภิธรรมก็ยังมีความชนะ,

นักอภิธรรมยังมีตัวตน ที่จะเอามหากุศลอยู่นั้นแหละ นี่เพราะมันกลายเป็นพิธีที่ต้องไปเสีย.

ถ้าอภิธรรมแท้มันต้องมุ่งไปยังความว่าง ไม่มีตัวตน คือสัญญาตา นั้นแหละจึงจะถูก; แต่นักอภิธรรมไม่พูดถึงสัญญาตา บางทีหาว่าสัญญาตาเป็นเรื่องผิดเสียอีก. พวกนักอภิธรรมตามศาลาวัค *เขาวัว* ท่านพุทธทาสเอาเรื่องสัญญาตาของมหายานมาพูด *ไม่ใช่พุทธศาสนา*; อย่างนั้นมันก็พูดกันไม่รู้เรื่อง เพราะเขามุ่งแต่มหากุศล เขาจะเอาแต่มหากุศล เขาไม่ยอมให้เป็นสัญญาตา. เราจะบอกว่า ยังมีมหากุศลนั้นแหละยังสัญญาตาแหละ. อย่าไปเอากับมันเลย; เพราะมันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นมากเกินไป, ยึดมั่นถือมั่นมากเท่าไรมันก็ยังเป็นสัญญาตามากเท่านั้น.

ฉะนั้น ถ้าจะรู้จักสิ่งที่เรียกว่า อภิธรรม ต่างจากปรมาัตถ์ อย่างไรก็ดูส่วนนี้. ขอให้พยายามเปรียบเทียบว่าสัญญาตาว่างจากตัวตน หรือความหมายใดๆ กับมหากุศลที่เป็นที่ชอบใจอย่างยิ่ง มันต่างกันอย่างไร.

ปรมัตต์เป็นวิทยาศาสตร์.

เรื่องปรมัตต์มีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์ ที่พูดไปหยก ๆ นั้นแหละ ว่าต้องมีตัวจริง มีของจริง มาดูอยู่ เห็นอยู่ ทดสอบอยู่ อย่างนี้เป็นเรื่องปรมัตต์. ถ้าเป็นเรื่องคำนวณ, เป็นเรื่องคำนวณหรือใช้การคำนวณ บางทีก็ต้องใช้ก้อนหินช่วย ใช้เม็คมะขามช่วย ในการเรียนอภิธรรม อย่างนี้มันก็ไม่ใช่ปรมัตต์ดอก; เพราะมันเป็นการคำนวณ เป็นผลของการคำนวณ, ใช้ผลของการคำนวณนั้นมันเป็นเรื่องลัทธิหนึ่งลัทธิอื่น, ไม่ใช่เป็นสันตสิทฺฐิโก; มันต้องเป็นสันตสิทฺฐิโก รู้สึกประจักษ์ชัดแก่จิต จึงจะเป็นธรรมะแท้ในพระพุทธศาสนา. ฉะนั้นเราระวัง อย่าขยายออกให้มันเกิน; แต่ขุคลังลงไปให้พบความจริง.

ถ้าว่ามันเป็น ปรมัตต์ มันนำไปสู่สุญญตา มันไม่มุ่งหมายจะให้มันน่าอัศจรรย์ หรือไพเราะงดงามอะไร, มุ่งเฉพาะต่อสุญญตา คือความไม่มีตัวตน ไม่มีสत्त्व ไม่มีบุคคล, เป็นเพียงกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา. ถ้าไปมีตัวมีตน มีสत्त्वมีบุคคล มีดีมีไต่ มีอะไรยิ่ง ๆ ขึ้นไปแล้ว มันเป็นส่วนเพื่อ, แล้วก็ เป็นอภิธรรมเพื่อ อภิธรรมเกิน.

คำว่า *ปรมาตม์* มันก็ขยายอรรถะ หรือเนื้อความ ; อภิธรรม ก็ขยายพยัญชนะ, ขยายไวยาธการพุดจา, ขยายไปในทางพยัญชนะ, บางทีก็ขยายไปในทางตรรกวิทยา, ใช้หลักตรรกวิทยา ขยายความออกไปให้มาก, แล้วเป็นจิตวิทยา ก็ได้ ขยายความออกไปให้มาก; ฉะนั้นจึงเรียกว่ามันเกิน คือไม่จำเป็น. ฉะนั้นเราจะต้องช่วยกันหน่อย, ทำความเข้าใจกันให้ดีๆ อย่าให้ต้องเสียประโยชน์ไปในเรื่องนี้.

ถ้าชอบ คำว่า อภิธรรม ไม่อยากใช้คำว่า *ปรมาตม์* ก็ทำให้อภิธรรม นี้แหละมัน มุ่งไปยังสุญญตา ไม่มีตัวตน มีแต่กระแสแห่งอิทัปปัจจยตา ก็ได้เหมือนกัน. เรื่องคำพูดไม่สำคัญ เรื่องชื่อ, ชื่อที่ตั้งไว้ไม่สำคัญ; มันสำคัญที่ตัวจริง เพราะชื่อมันตั้งเอาได้นั้น. ถ้าต้องการจะโฆษณาด้วยแล้ว ก็ยังตั้งชื่อกันให้ไพเราะ เพื่อการโฆษณา; ฉะนั้นเราไม่เอาชื่อที่ตั้งเพื่อการโฆษณาเป็นหลัก, เอาตัวจริงเป็นหลัก, กับทุกข์ได้มากเท่าไร นั่นคือความจริงเท่านั้น, จริงเท่าไรก็ดับทุกข์ได้เท่านั้น; มุ่งหมายให้มันมีชีวิตอยู่อย่างอิสระ. สุญญตา แปลว่า ว่าง, ว่าง คืออิสระ ไม่ไปจับนั้นจับนี้ ไม่ไปจับแม่แต่มหาบุคคล ที่ว่าดีที่สุคนธ์นั้นแหละ ยิ่งบ้างที่สุค.

คำพูดของคนที่เป็นนักปรมัตถ์แท้จริง เอามาพูด
 เกี่ยวกับคุณจะตกใจ เกี่ยวกับท่านทั้งหลายจะตกใจ. นักปรมัตถ์ที่
 แท้จริงเขาจะพูดว่า ทั้งชั่วทั้งดีล้วนแต่อัปรีย์; บางคน
 เคยได้ยิน. แต่อาตมาเชื่อว่าหลายคนยังไม่เคยได้ยิน ประ-
 โยกว่า ทั้งชั่วทั้งดีล้วนแต่อัปรีย์; เพราะว่าสอนกันมา
 แต่ให้เอาดี เอาดีทั้งนั้นแหละ, ไม่มีใครบอกว่า ดีนั้นมัน
 อัปรีย์; แต่นักปรมัตถ์ที่เขาเห็นแล้ว เขามองเห็นว่า
 มันอัปรีย์เท่ากัน.

คำว่า อัปรีย์ นั้นแปลว่า ไม่น่ารัก; เรียนภาษา
 กันเสียหน่อย, ถ้าเรียนมาแต่ก่อนไม่ถูก ก็เรียนกันเสียใหม่
 อัปรีย์, อัปรีย์ นั้นแปลว่า ไม่น่ารัก, ปรี ปรียะ แปลว่า
 น่ารัก, อ แปลว่า ไม่, อัปรีย์ แปลว่า ไม่น่ารัก, ทั้งชั่ว
 และทั้งดีล้วนแต่อัปรีย์ หมายความว่า ทั้งชั่วและทั้งดี
 ล้วนแต่ไม่น่ารัก : ไปรักเข้าสัมพันธ์เอาทั้งนั้นแหละ,
 ที่ว่าดี ๆ ดี ๆ ไปรักเข้าเถอะ มันกัศเอาทันที, ชั่ว นั้นมันไม่ต้อง
 สงสัยแหละ ไปรักเข้ามันก็กัศ. ทั้งชั่วทั้งดี ล้วนแต่มันกัศ
 ผู้ที่เข้าไปเอาไปรักกับมัน เพราะมันเป็นเรื่องปรุ้งแต่ง, มัน
 เป็นเรื่องกระตุ้นจิตใจ ให้เกิดความขยายตัวของกิเลส
 ตัณหา ความต้องการ.

คนเป็นบ้าเพราะอยากตีกันก็คนแล้วรู้ไหม?
แล้วคนเป็นโรคประสาทเกือบทั้งหมดแหละ เพราะอยาก
ตีกันนั้นแหละ, แล้วมันไม่ได้ตามที่อยาก แล้วมันก็เป็นโรค
ประสาท; ไปทำเล่นกับตีสิ มันก็ด่าเอาอย่างนี้. คนเขา
ฆ่าตัวตายเพราะไม่ได้ตีตามที่เขาคต้องการ หรือเขากลัวจะเสีย
ชื่อเสียง เสียความดี เขาจึงฆ่าตัวตายเสียก่อนก็มี; นั้น
แหละความที่ยึดมั่นถือมั่นในส่วนที่เรียกว่าดี.

ฉะนั้นไม่เอากับมัน ทั้งชั่วทั้งดี; เราเอาจิตใจที่
เป็นอิสระ, จิตใจที่เป็นอิสระนั้น ไม่อยู่ใต้อำนาจของ
ความดี หรือของความชั่ว. สิ่งที่เรียกว่า ค่า คุณค่า
หรือค่า ที่เป็นดีเป็นชั่วนั้น ต้องระวัง, อย่าไปเป็นทาส
ของมัน อย่าไปหลงไหลในมัน, เรามีจิตเป็นอิสระ.
ความชั่วบีบคั้นจิตใจเราไม่ได้, แต่ความดีก็อย่ามาบีบ
คั้น จิตใจของเราเลย. แต่ว่าคนเป็นอันมากนั้นเขาหลงความ
ดีทั้งนั้นแหละ, พระเจ้าพระสงฆ์ก็เหมือนกันแหละ;
อาตมาพูดได้เลย มันหลงความดีกันทั้งนั้นแหละ แล้วมัน
ก็ลำบากเดือดร้อนเพราะความดีนั้น, แล้วก็ไม่ค่อยมองเห็น
ว่า ไปเอากับมันไม่ได้, ทั้งชั่วทั้งดีไปหลงรักมันแล้ว มัน

ก็จะกัดเอา; นี่นักปรมาตม์เห็นอย่างนี้. นักอภิธรรม
อาจจะเห็นเอาดีที่สุด, เอาดีที่สุด โดยที่ไม่รู้ว่ายิ่งดีที่สุดมัน
ยิ่งกตลิก, กตลิกที่สุดเลย.

นี่พำนักควรจะสงาย อย่าเพียงแต่เอาอภิธรรมไว้
สวดศพที่บ้าน หรือที่ป่าช้า ให้มันมากลายเป็นความรู้ที่แท้
จริง ที่เต็มตามความหมาย, ให้อภิธรรมนี้สงายไปในทาง
ปรมาตตธรรมเถอะ คือให้ ไปสู่สูญญตาที่ไม่มีตัวตน.

รับสงายปรมาตตและอภิธรรมจะมีสันติภาพได้.

นี่พำสงายในทางปรมาตตก็ดี พำสงายในทาง
อภิธรรม^{นี้} ก็ดี ควรจะสงายกลางดึก^{นี้}. พำสงายกลางดึก
บางคนฟังออกแล้ว, อาตมาคิดว่าบางคนฟังออกแล้ว ว่า
พำสงายกลางดึกมันมีไค้อย่างไร; แต่บางคนยังงอยู่ ว่า
พำสงายกลางดึก มันจะบ้าแล้วกระมัง, คือว่าเดี๋ยว^{นี้}อายุมัน
เข้ามาเท่า^{นี้}แล้ว อายุมันเข้ามา ๓๐ ปี ๔๐ ปี ๕๐ ปี แล้วก็มี
ที่นั่งอยู่ที่^{นี้} น้มันดึกแล้ว. ทำไมไม่รับสงายกันเสียทีเล่า?
มันขึ้นมาถึงระยะที่ดึกอย่าง^{นี้} รับสงายกันเสียที เดี่ยวมันจะ
ไม่ทันเวลานะ.

ฉะนั้น ขอให้รีบสนใจธรรมะอย่างถูกต้อง ให้เกิดความเข้าใจแจ่มแจ้งถูกต้องเป็นฟ้าสว่างเมื่อดวงตึก เพราะอายุเข้ามาตึงครึ่งหนึ่งแล้วก็มี ตึงก่อนแล้วก็มี เพียงจะตายเปล่า ไม่ได้รับประโยชน์อะไรจากพระพุทธศาสนา นี้เรียกว่า ฟ้าสว่างทางอกิธรรม.

ถ้าพวกเรา มีฟ้าสว่างทางปรมัตถ์ ทางอกิธรรมกันจริงๆ แล้ว ก็จะมีประโยชน์แก่ประเทศชาติ, มีประโยชน์ แก่ตัวเราเองก่อน ไม่มีความทุกข์; จะมีประโยชน์แก่ประเทศชาติ ก็จะไม่ทำผิดพลาดให้เกิดปัญหาอะไรขึ้นมา ในสังคมในประเทศ กระทั่งว่าในบ้านในเมืองในโลกเลย. ถ้าคนทั้งโลกมีลักษณะฟ้าสว่างทางปรมัตถ์แล้ว ก็โลกนี้หมดปัญหา, เขาจะแก้ปัญหากันอย่างถูกต้อง ให้โลกมีสันติภาพได้โดยแท้จริง. เดียวนี้ไม่มีหวัง องค์การโลกนั่งจับปูใส่กระดิ่ง คือไม่สิ้นสุด แก่ปัญหาไม่สิ้นสุด เพราะมันไม่แก้ถูกปัญหา, มันมีลักษณะเหมือนกับนั่งจับปูใส่กระดิ่ง, ให้นั่งจับจนตายปูมันก็ไม่อยู่ในกระดิ่ง ต้องเรียกว่า นั่งจับปูใส่กระดิ่ง.

ขอให้รู้เรื่องนี้อย่างถูกต้องของธรรมชาติ ขอให้เข้าใจกันไว้ทุกคนนะ, อย่าตู่ อย่าขู่ มันของธรรมชาติ; เดี่ยวพุทธบริษัทจะพูดว่า ของพุทธบริษัทบ้าง, ว่าของพระพุทเจ้าบ้าง, พระพุทธเจ้าท่านก็ปฏิเสธว่าไม่ใช่ของท่าน มันของธรรมชาติ.

กฎอันนี้มันของธรรมชาติ : ตถาคตจะเกิดขึ้นก็ตาม ตถาคตจะไม่เกิดขึ้นก็ตาม วิตาว สา ธาตุ ธรรมชาติอันเป็นกฎของธรรมชาติคืออหังขัจจยตานิ มีอยู่แล้ว มีอยู่แล้ว; วิตาว สา ธาตุ—มีอยู่แล้ว, “ตถาคตเพียงแต่ค้นพบแล้วมาบอก, เขามาบอก ว่าความจริงมันเป็นอย่างนี้ เธอทั้งหลายจงประพฤติกะทำให้มันถูกกฎเกณฑ์อันนี้ แล้วก็ทำที่สุดแห่งทุกข์เฉพาะตนๆ ได้.” ฉะนั้น มนุษย์แต่ละคนจะต้องเข้าถึงความจริงอันนี้ ขจัดปัญหาได้.

ฉะนั้น ถ้าเรียนพุทธศาสนาไปแล้ว ก็ต้องเรียนให้ถึงนี้ ให้ได้รับประโยชน์จริงๆ มิฉะนั้นแล้วจะไม่คุ้มค่ารถไฟจากกรุงเทพฯ มาไชยา. นี่ใครจะรับประกันบ้างว่าได้รับประโยชน์คุ้มค่ารถไฟจากกรุงเทพฯ มาไชยา. อาตมาก็ไม่รับประกันคอก เพราะว่ามันเป็นเรื่องที่ทุกคนจะต้อง

ระวังเอาเอง; ถ้ามันทำผิดเสีย ทำประมาทเสีย เฉฉไปข้างทางเสีย แล้วมันไม่พบตอก มันไม่ถึงจุดหมายปลายทาง.

✽ พ้าสาางทางอุบาสก.

เอ้า, หัวข้อต่อไป เรียกว่า พ้าสาางทางอุบาสก พ้าสาางทางอุบาสก ไม่ใช่พูดเฉพาะอุบาสกตอก, แต่พูดเฉพาะ อุบาสิกาด้วย. ถ้าว่าเป็นผู้ชาย ก็เรียกว่าอุบาสก, ถ้าเป็นผู้หญิง ก็เรียกว่าอุบาสิกา, คือพระสาวกฝ่ายที่อยู่เรือน พระสาวกฝ่ายที่ครองบ้านครองเรือน แล้วก็ คู่กันกับ สาวกที่อยู่ในป่า คือไม่อยู่บ้านไม่อยู่เรือน เรียกว่า บรรพชิต : เป็นผู้ชายเรียกว่า ภิกษุ เป็นผู้หญิงเรียกว่า ภิกษุณี; พวกเขาอยู่นั้น ถ้าเป็นผู้ชายเรียกว่า อุบาสก เป็นผู้หญิงเรียกว่า อุบาสิกา.

ใครรังเกียจต่อคำคำนี้บ้าง? ผู้มีการศึกษาแบบหนึ่ง อาจจะรังเกียจก็ได้, ฟังคำว่า อุบาสกอุบาสิกา เป็นคำกริ กระบ้ำ ๆ บอ ๆ อะไรก็ไม่รู้. แต่อย่าลืมว่าถ้าไม่ถึงขั้นเป็น อุบาสกอุบาสิกาแล้ว ไม่รู้พุทธศาสนาตอก, ถ้าไม่ถึงขั้นที่เป็น อุบาสกอุบาสิกา แล้วยังไม่รู้พุทธศาสนาตอก.

ฉะนั้นครูบาอาจารย์ที่มีการศึกษาอย่างใหม่ อาจจะรังเกียจ คำคำนี้ก็ได้ ว่าเป็นคำครีคระแล้วพ้นสมัยแล้ว ไม่อยากจะแตะต้อง; แต่ที่จริงมันไม่ใช่อย่างนั้น ถ้ายังไม่มีลักษณะ เป็นอุบาสกอุบาสิกาอยู่ ก็ยังไม่มีความหมายอะไรเลย. ฉะนั้น อาตมาจึงเอามาพูด ในฐานะสิ่งที่ต้องมีอาการที่เรียกว่า ฟ่ำsang.

ฉะนั้น ขอให้เกิดอาการฟ่ำsangทางความเป็น อุบาสก ความเป็นอุบาสิกา กันเถิด จึงได้พูดเรื่องนี้. สวากอยู่บ้าน คืออุบาสกอุบาสิกา, สวากอยู่วัด คือภิกษุ ภิกษุณี, รวมเรียกกันว่าบรรพชิต. เลยมาพูดเสียคราวเดียวกัน เป็นคู่กันพร้อมกัน เรียกว่าฟ่ำsangทางอุบาสก และฟ่ำsangทางบรรพชิต ก็จะได้พูดเรื่องฟ่ำsangทางอุบาสกก่อน.

ลักษณะของผู้เป็นอุบาสก ฯ.

ที่จริงเป็นเพียงอุบาสกอุบาสิกาเท่านั้นพอแล้ว พอแล้ว รับประกันที่สุดแล้ว แต่เขาไม่รู้นี่, แล้วเขาจะมองเห็นภาพ ของอุบาสกอุบาสิกาเป็นตาแก่ยายแก่หง่างอะ ไปกลานอยู่ ตามที่โรงธรรม; นี่มันก็เข้าใจไม่ได้แหละ; ฉะนั้นจะ ต้อง

เข้าใจคำว่า อูบาสกอุบาสิกา ให้ดี ๆ. ที่จริงท่านก็ต้อง
 การจะเป็นอยู่แล้ว โดยแท้จริง, คือต้องการรู้ธรรมะ จะมี
 ธรรมะ จะถึงธรรมะอยู่แล้ว; แต่ก็เกลียด เกลียดคำว่า
 อูบาสกอุบาสิกา โดยที่ไม่รู้ว่า นั่นแหละคือ ความเป็น
 อูบาสกอุบาสิกา มีธรรมะ รู้ธรรมะ ถึงธรรมะ; ฉะนั้น
 มาทำความเข้าใจคำว่า อูบาสกอุบาสิกากันเสียที. พอพูด
 ว่า อูบาสกแล้วก็ขอให้หมายความว่ารวม อุบาสิกา ไว้ด้วย
 นะตามเทศ เพราะจะพูดว่า อูบาสกอุบาสิกา มันรุ่งรัง,
 พูดว่า อูบาสก คำเดียวก็พอ ซึ่งหมายถึงอุบาสิกา ซึ่งเป็น
 เทศหญิงด้วย.

• อูบาสก ตัวหนังสือแปลว่า เข้าไปนั่งใกล้ ๆ,
 อาสกะ นั้นแปลว่า ผู้นั่ง, อุปะ แปลว่า เข้าไปใกล้ ๆ, นั่น
 แหละผู้ที่เข้าไปนั่งใกล้ ๆ นั่นแหละคืออูบาสก.

ทีนี้ก็จะถามว่า ไปนั่งใกล้อะไร? ไปนั่งใกล้ใคร
 จึงจะเป็นอูบาสก? ก็ไปนั่งใกล้สิ่งที่จะเป็นที่ฟังได้, ที่
 ฟังคือสรณะ. ถ้าไปนั่งใกล้สิ่งที่จะเป็นสรณะที่ฟังได้ นั่น
 แหละคืออูบาสกหรืออุบาสิกา, หรือว่าเข้า ไปนั่งใกล้ สิ่งที่
 ควรจะยินดีเป็นอย่างยิ่ง คือ รตนะ, รตนะ. ไปนั่งใกล้

รตนะ คือพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ที่เรียกว่า
 รตนะ. ไปนั่งใกล้พระพุทฺธ พระธรรมะ พระสงฆ์ ที่เป็น
 สรรณะที่พึ่งได้ หรือที่เป็นที่น่าอินทรีย์อย่างยิ่ง, ไม่มีอะไรที่น่า
 อินทรีย์ มากเท่ากับสิ่งนี้ เรียกว่านั่งใกล้สิ่งที่น่าอินทรีย์อย่าง
 ยิ่งก็คือพระรัตนตรัยอย่างไรละ. เราพูดกันเป็นธรรมดาไป
 แล้วว่าพระรัตนตรัย คือพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์
 ก็ไปนั่งใกล้พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็เกิดปัญหา
 เกี่ยวกับภาษา ภาษาธรรม ภาษาจิตใจ เราจะ ไปนั่งใกล้
 ได้อย่างไร? ไปนั่งใกล้ได้ที่ไหน? นั่นมันก็ต้องอธิบาย
 กันต่อไป.

พูดให้เป็นอุปมาเปรียบ ก็เหมือนกับว่าไปนั่งใกล้
 หมอ, ไปนั่งใกล้ยารักษาโรค, ไปนั่งใกล้ผู้ปฏิบัติงานในการ
 ใช้อารักษาโรค, นี้ความหมายของพระรัตนตรัย พระพุทฺธเจ้า
 เป็นเหมือนหมอ. ในพระบาลีก็เรียกพระพุทฺธเจ้าว่า หมอ
 เป็นสพฺพโลก ติกิจฺจนโก—พระศาสดาเป็นผู้เยียวยาโรคของสัตว์
 โลกทั้งปวง สพฺพโลก ติกิจฺจนโก. พระพุทฺธเจ้าทรงเป็น
 เหมือนหมอ รักษาโรคทางจิตทางวิญญาณ โรคทางจิตใจ,
 แล้ว พระธรรมนั้นก็คือตัวยา หรือเครื่องอุปกรณ์ในการ

บำบัดโรค คือพระธรรม, แล้วพระสงฆ์ทั้งหลาย ก็คือผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการเยียวยารักษาโรค สืบต่อมาจากพระพุทธเจ้า แล้วก็ยังปฏิบัติหน้าที่อื่นอยู่. ขอให้มองอย่างนั้นว่ามันน่าจะเข้าไปนั่งใกล้ หรือว่าการเข้าไปนั่งใกล้ได้มันเป็นความปลอดภัย, เป็นการได้ที่ดีที่สุด ที่ได้นั่งใกล้พระรัตนตรัย ซึ่งเปรียบเสมือนหมอ หรือยาแก้โรค, และผู้ปฏิบัติหน้าที่การงานเกี่ยวกับการรักษาโรค.

นี่พูดให้เป็นบุคคล เป็นวัตถุขึ้นมา : อุบาสก หรืออุบาสิกาเหมือนกับผู้ที่เข้าไปนั่งใกล้พระรัตนตรัย ที่เป็นเหมือนหมอ เหมือนยา, เหมือนผู้ปฏิบัติงานในการบำบัดโรค ที่นี้และเดี๋ยวนี้; หมายความว่ามันมีอยู่แล้วในจิตใจที่นี้และเดี๋ยวนี้; ถ้าไม่อย่างนั้นมันยังไม่เป็น ยังไม่เป็นอุบาสกอุบาสิกา, มันต้องได้ที่นี้และเดี๋ยวนี้ ไม่ใช่ต่อตายแล้วหรือไม่ใช่อีกหลายวันหลายปีข้างหน้า. เดี่ยวนี้ หัวใจของเราถึงกันเข้ากับสิ่งนี้แล้ว ที่นี้และเดี๋ยวนี้; จะเป็นอุบาสกอุบาสิกา จะต้องใช้คำว่า ทุกเวลา ทุกเวลา. ถ้ามันเข้าถึงสิ่งนี้แล้ว มันจะเข้าถึงทุกเวลา, แล้วก็ทุกหนทุกแห่ง แล้วก็ในทุกกรณี คือไม่เปลี่ยนแปลง; แม้จะมีกรณีอันเลวร้าย

เกิดขึ้น มันก็ไม่มีการกระทบกระเทือน ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ในการที่เข้าไปนั่งใกล้พระรัตนตรัย; ต้องเป็นอย่างนั้น จึงจะเรียกว่าเราเป็นอุบาสกหรือเป็นอุบาสิกาที่แท้จริง.

ถ้าว่ามันไม่เป็นอย่างนั้นแล้วก็ไม่ใช้; เพียงแต่รู้เรื่องของธรรมะอ่านหนังสือหลายๆ จดจำไว้ได้มากๆ นี้ยังไม่เป็น, อย่างดีก็เพียงเตรียม เตรียมจะเป็น เช่นมาฟังเทศน์ มาศึกษาอย่างเต็มที่อย่างนี้ยังไม่เป็นดอก, เพียงเตรียมจะเป็นก็มีหวังอยู่เหมือนกัน. ฉะนั้น ขอให้สนใจศึกษา รวบรวมกันกว่า เพื่อจะได้ปฏิบัติให้ถูกต้อง แล้วก็เป็นกันจริงๆ.

๘๖. นั่งใกล้พระรัตนตรัย.

มันควรมีคำถามอีกคำถามหนึ่ง ว่าทำไมต้องไปนั่งใกล้พระรัตนตรัย? ก็เพราะว่าเกี่ยวนี้มันมีสิ่งคุกคามเราอยู่ คือความทุกข์, พุคให้ชัดหน่อยก็ว่า การศึกษาหรือความรู้ที่เรามีอยู่นั้น มันไม่พอที่จะดับทุกข์ได้ ที่จะทำความอ่อนใจหรือความมั่นใจให้แก่เรา ว่าเราจะเอาชนะความทุกข์ได้.

นี่ครูบาอาจารย์เรียนอะไรมาเยอะแยะแล้ว อาทมายังว่าไม่พอ; อย่าเพ้อโกธ มันไม่พอที่จะดับทุกข์ได้; เพราะนั่นมันเป็นเรื่องทำมาหากิน เป็นเรื่องโลก. เรื่องที่จะดับทุกข์ได้นี้ จะต้องเป็นเรื่องธรรมะ ใช้นับจิตใจโดยตรง; เรายังขาดอยู่ มันยังไม่พอ; ฉะนั้นเราจึงต้องมาหาสิ่งที่จะช่วยได้ คือมาหาพระรัตนตรัย. ที่ไหนเป็นโอกาส เป็นอุปกรณ์ ที่จะให้เข้าถึงพระรัตนตรัยได้ เราก็กทำ : จะไปคบหาสมาคมกับบุคคล กับสถานที่ หรือกับหนังสือหนังสือ คำรับคำรวิชาความรู้อะไรก็ตาม ที่จะช่วยให้เข้าถึงพระรัตนตรัยได้ เราก็กพยายาม.

เรายังมีปัญหานี้อยู่ รบกวนเราอยู่ มีปัญหาที่ขบกัดจิตใจเราอยู่; และเพราะว่าการศึกษาในโลกมันไม่พอ ให้รวมกันหมดทั้งโลก ๆ ก็เท่าในโลกนี้, การศึกษาอย่างโลกปัจจุบันนี้มันไม่พอที่จะดับทุกข์. แม้จะไปโลกพระจันทร์ได้ มันก็ไม่มีประโยชน์อะไรสักชนิดหนึ่ง ที่จะดับทุกข์ได้, มันจะเป็นทางให้เกิดขยายความทุกข์ เรื่องปรมาณู เรื่องคอมพิวเตอร์ เรื่องอิเล็กทรอนิกส์ อะไรก็ตามเถอะมันไม่ช่วยให้ดับทุกข์เลย แต่มัน เป็นอุปกรณ์ที่จะให้ขยายปัจจัยแห่ง

ความทุกข์ คือขยายความต้องการสิ่งที่จะให้เกิดทุกข์นั้นมาก
ออกไป. ให้เราหลงใหลในปัจจัยเหล่านั้นมากขึ้น. นี้เรา
เรียกว่า การศึกษาในโลก รวมกันทั้งหมดแล้ว มันก็ไม่
พอที่จะช่วยขจัดปัญหาในทางจิตใจ ในทางวิญญาณของเรา.

การศึกษาในโลกไม่พอ; อาตมาเคยใช้คำรุนแรง
ว่ายังเป็นการศึกษาเหมือนกับสุนัขหางด้วน. การศึกษา
ในโลกนี้ มันไม่พอที่จะใช้ดับทุกข์, เรียนกันแต่หนังสือ
เรียนแต่วิชาชีพ เราก็กังในการที่จะประกอบอาชีพ; แต่แล้ว
เราก็ก็นึกเห็นแก่ตัว. การศึกษานี้สร้างความสำเร็จทางวัตถุ,
ยิ่งเจริญทางวัตถุก็ยิ่งเห็นแก่ตัว. โลกนี้มันเจริญแต่ทาง
วัตถุ ยิ่งเจริญทางวัตถุก็ยิ่งเพิ่มปัญหา เห็นแก่ตัว, แล้วก็จะ
รบราฆ่าฟันจะแย่งชิงกัน, อย่างดีที่สุด ก็ทำให้ยุ่งเท่านั้น
แหละ. พอมองเห็นไหม? พูดยว่า ยิ่งเจริญมันยิ่งยุ่ง, ยิ่งเจริญ
มันยิ่งยุ่ง ไม่เจริญเสียดีกว่าทางวัตถุ

เมื่อบ้านเมืองของเรายังไม่เจริญมากเหมือนเดี๋ยวนี
ความยุ่งมันมีน้อย สันติภาพมีมาก. ที่กรุงเทพฯ นั้นแหละ
เมื่อ ๖๐ กว่าปีมาแล้ว อาตมาเคยไป มันมีสันติภาพมากกว่า
กรุงเทพฯ เดี๋ยวนี, กรุงเทพฯ เดี๋ยวนีมันมีสิ่งเลวร้ายมาก

มายหลายเท่า. ความไม่ปลอดภัยเต็มไปหมด; สมัยก่อนนั้น
 คุณจะมีความปลอดภัยเต็มไปหมด ความเจริญ ยิ่งเจริญยิ่งรุ่ง
 ยิ่งเจริญยิ่งอันตราย, ยิ่งเจริญยิ่งไม่มีความปลอดภัย, เพราะ
 ว่า ความเจริญมันหมายถึง เจริญด้วยความรู้ ที่เป็น
 เหตุให้เห็นแก่ตัว, มันยิ่งเจริญด้วยการกระทำ ที่เป็นเหตุให้
 เห็นแก่ตัว, เจริญด้วยความกตัญญู ที่เป็นเหตุให้เห็นแก่ตัว.
 นี่ลองสังเกตไว้เรื่อยๆเถอะ คงจะมองเห็นด้วยตนเอง ว่ามัน
 เป็นอย่างนี้; นี่อีก ๒๐ ปีมันก็จะมากกว่านี้ ยิ่งรุ่งกว่านี้,
 ยิ่งอันตรายกว่านี้, ยิ่งไม่มีความปลอดภัยมากไปกว่านี้ นั่น
 แหะ ยิ่งเจริญมันยิ่งรุ่ง.

ความเจริญไม่ทำให้โลกมีสันติภาพ.

ความเจริญที่มันมีกันอยู่ในเวลานี้ จนรุ่งไปหมดนี้
 มันไม่ได้ทำให้โลกมีสันติภาพ; เมื่อเราไม่มีเรือบินใช้ โลกมี
 สันติภาพมากกว่านี้ มีความสงบเงียบมากกว่านี้, ถ้าถอยหลัง
 ไปถึงสมัยคนป่า เมื่อหมื่นๆปีมาแล้วโน้น มันมีความสงบ
 เงียบมากกว่านี้ ไม่มีความยุ่ง. นี่พอเจริญขึ้นมา เจริญขึ้นมา
 ความยุ่งมันก็เพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว, ความเห็นแก่ตัวก็เพิ่ม

ขึ้น, ความเบียดเบียนกันก็เพิ่มขึ้น, ภัยหามันก็เพิ่มขึ้น
ตามความเจริญ, นี้เรียกว่า ยิ่งเจริญยิ่งยุ่ง.

ไม่ใช่จะตำหนิหรือว่าค่าอะไร แต่ขอให้สังเกตไว้
บ้างเท่านั้นแหละ อย่าเข้าใจไปว่า ยิ่งเจริญแล้วมันจะยิ่ง
สงบสุขเยือกเย็น; แล้วตัดสินใจให้ดี อย่าให้ลำเอียง ว่าเมื่อ
ยังไม่มีโทรทัศน์ใช้ เมื่อยังไม่มีตู้เย็นใช้นั้น ตอนไหนมันสงบ
เงียบกว่ากัน, ตอนไหนมันเยือกเย็นกว่ากัน? ถ้าเอาโทรทัศน์
ไปทิ้งเสีย เอาตู้เย็นไปทิ้งเสีย มันจะเกิดอะไรขึ้น? อาตมา
คิดว่ามันจะเยือกเย็น เยือกเย็นขึ้น. ฉะนั้นอย่ามองค้ำนเดียว;
เพราะว่าความเจริญนั้นมันหมายถึงความยุ่ง. ในภาษาบาลี
ความเจริญเขาหมายถึงความยุ่ง ความรก ความรุงรัง ความยุ่ง.
บางคนเขาว่า ภาษาฝรั่งคำว่า progress นั้นหมายถึงความบ้า,
progress ที่มาใช้เป็น progressive นั้น รากศัพท์ของมัน
หมายถึงความบ้า คือมันเดือดคลั่งวุ่นไปหมด.

ฉะนั้นอย่าชอบความเจริญอย่างหลับหูหลับตากัน
นัก, ให้มันเป็นความเจริญที่ถูกต้อง แล้วมันจึงจะสงบเย็น
ลงไป. คำว่า เจริญ ๆ นั้นมัน ไม่ได้มีความหมายว่าสงบ
เย็น; มันมีความหมายแต่ว่ามากขึ้น ๆ ตามกิเลสของคน,

มากขึ้นตามกิเลสของคน, เพราะว่าคนเป็นผู้สร้างนี้ มันก็
 มากขึ้นตามกิเลสของคนนั้น ความเจริญก็คือความมากขึ้น ๆ
 จนรกรุงรังไปหมด ตามกิเลสของคน.

นี่เราจะต้องรู้กันไว้ สำหรับไม่เข้าใจผิดในเรื่องนี้
 ว่าการศึกษาในโลกมนุษย์ปัจจุบันนี้มันไม่พอ มันสร้าง
 ความยุ่ง; มันไม่ได้สร้างความสงบ แล้วการศึกษาอย่างในโลก
 มันให้สติปัญญาเท่านั้น, ให้สติปัญญาเพียงเท่านั้น คือ ให้
 ความเฉลียวฉลาดเท่านั้นแหละ intellect แค่นั้น, แค
 intellect นี้มันมีความเฉลียวฉลาด แต่มันไม่สูงขึ้นไปจน
 ถึงที่ว่าเห็นแจ้ง, เห็นแจ้งแทงตลอดเป็น wisdom เป็น
 insight มันไม่มีนี่; จากการศึกษาที่มีกันอยู่ในโลกมันให้ได้
 เพียงความฉลาดเฉลียว มันไม่ได้หมายความว่าประกอบ
 อยู่ด้วยธรรมะ, แต่ว่ามันฉลาดเฉลียว. พอใช้ความ
 ฉลาดเฉลียวผิด มันก็ไปกันใหญ่ ก็เดินไปในทางที่ต้อง
 ให้เพิ่มความมืด, เรียกว่า ความมืดในความสว่าง นั้นเอง;
 เหมือนกับดวงอาทิตย์มันส่องลูกตาเรา เรามองไม่เห็นใช่ไหม?
 ทั้งที่ดวงอาทิตย์มันก็เป็นแสงสว่าง แต่มันส่องลูกตาเรา
 โดยตรง เราก็มองไม่เห็น. อย่าทำเล่นกับเรื่องวิชาความรู้

ชนิดที่มันให้แต่ความเฉลียวฉลาด; แสงสว่างจะบังลुकตาไม่
 ทันรู้. ฉะนั้นจึงมาศึกษาแสงสว่างอย่างธรรมะ อย่างของ
 พระพุทธเจ้ากันเสียบ้าง ก็มันไม่บังลुकตา; แสงสว่าง
 ชนิดนี้ มันทำให้เห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่มันเป็นจริง.

หลักในการนั่งใกล้พระรัตนตรัย.

เอาละ นี่พูดกันมาแล้วว่า นั่งใกล้ใคร? นั่งใกล้
 พระรัตนตรัย. ทำไมต้องนั่งใกล้พระรัตนตรัย? ก็เพื่อจะ
 คับทุกข์ โดยอาศัยแสงสว่างของพระรัตนตรัย ก็ตั้งปัญหา
 ต่อไปว่า นั่งใกล้ได้อย่างไร? ตอบ โดยมีท่านอยู่ในหัวใจ
 ของเรา มากไปไหม? นั่งใกล้พระรัตนตรัย ก็มีท่านอยู่
 ในหัวใจของเรา, ท่าน^๕ มันท่าน^๕ มันไม่มากไม่น้อยกว่านี้.
 ถ้าไม่มีท่านมาอยู่ในหัวใจของเรา จะไม่มีการนั่งใกล้
 พระรัตนตรัย, หรือว่าเรามีหัวใจเหมือนท่านก็ได้ ต่อรอง
 สักหน่อย. เรามีหัวใจเหมือนท่านก็ได้ ถ้าว่าไม่อาจจะเอา
 ท่านมาไว้ในหัวใจของเรา ขอให้เรามีหัวใจเหมือนท่าน.

ก็รู้ว่า ท่านมีหัวใจอย่างไร; ถ้าท่านมาอยู่ในหัวใจ
 ของเรา หรือเรามีหัวใจของท่าน นั้น มันมีความหมายมาก

มากกว่าที่จะเดินตามท่าน หรือมากกว่าที่จะไปนั่งใกล้ๆ ท่าน. เกี้ยว^๕ ท่านมาอยู่ในหัวใจของเรา, เราก็มีสสิ่งที่เรียกว่า พระพุทธแท้ พระธรรมแท้ พระสงฆ์แท้ ซึ่งเป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งในหัวใจของเรา.

พระพุทธเจ้าแท้ ก็คือพระธรรม, พระธรรมที่มีอยู่ในหัวใจของพระสงฆ์. พระพุทธเจ้าตรัสว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใดเห็นเราผู้นั้นเห็นธรรม. ท่านไม่เอาตัวเนื้อของท่านมาเป็นพระพุทธ, ไปเอาที่ธรรม. ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใดเห็นเราผู้นั้นเห็นธรรม. พระพุทธเจ้าแท้ คือองค์พระธรรม, องค์พระธรรม คือความรู้เรื่องดับทุกข์. ความรู้เรื่องทุกข์เกิดขึ้นอย่างไร? ความรู้เรื่องทุกข์ดับลงไปอย่างไร? ก็คืออกุฏิตัพปัจจยตา อีกนั่นแหละ.

ดังนั้นพระพุทธเจ้า หรือว่าพระสาวกของท่าน ย่อมถือเป็นหลักว่า ผู้ใดเห็นปฏิจสุมุบาทผู้นั้นเห็นธรรม, ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นปฏิจสุมุบาท คืออิตัพปัจจยตา; ฉะนั้นผู้ใดเห็นอิตัพปัจจยตาผู้นั้นเห็นธรรม, ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นพระพุทธเจ้า. ๕๕๕ ๕๕๕ ๕๕๕ ทนสังเหล่าน ๕๕๕ ก็มีอยู่ใน

หัวใจของพระสงฆ์; พระสงฆ์ปฏิบัติตามพระพุทธเจ้า ตามพระธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้า จนมีธรรมะอยู่ในหัวใจของท่าน ถึงขนาด, ถึงขนาด ถึงขนาดที่จะเรียกว่าพระสงฆ์. คำว่า พระสงฆ์ นี้ก็เรียกว่าเป็นหมู่ รวมหมู่ คือมีอะไรเหมือนกัน ๆ จนถึงกับรวมหมู่กันได้; ดังนั้น พระสงฆ์จึงมีหัวใจอะไรเหมือนกัน ๆ กับพระพุทธเจ้า ที่จะรวมหมู่กันได้.

ที่นี้ระวังให้ที บางที่จะรวมเราด้วยกัน, จะรวมพวกเราด้วยกัน. คำว่าพระสงฆ์ ๆ นั้น จะรวมพวกเราด้วยกันได้; ถ้าเรามีหัวใจที่เต็มไปด้วยความรู้ในพระธรรม รู้สึกในพระธรรมถึงขนาด, เราก็คือพระสงฆ์ไปแล้ว. คำว่า พระสงฆ์ ไม่ได้หมายความว่าบรรพชิตที่อยู่ทั่วคอก, ชรราวาสที่อยู่ที่บ้านก็ได้ ถ้ามีหัวใจถึงขนาดนั้นแล้ว ก็เรียกว่ามีความเป็นพระสงฆ์. ฉะนั้นคำว่า สงฆ์สาวก เขาแจก เป็นภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาด้วย คือผู้เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า; รวมหมดแล้วก็ต้องลงมาถึงชรราวาสด้วย.

แต่ถ้าจำกั้อยู่เพียงบรรพชิต เขาก็ยังเอากันแต่ที่เป็นบรรพชิต; แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังแยกเป็นภิกษุสงฆ์บ้าง,

เป็นภิกษุณีสงฆ์บ้าง, เรียกว่ามันเป็นหมู่ เพราะเข้ากันได้ เพราะมีอะไรเหมือน ๆ กัน จึงเข้ากันได้ : วัวเข้าฝูงวัว โกลเข้าฝูงโค สุนัขเข้าฝูงสุนัข; เพราะมันเหมือน ๆ กันได้ มันจึงไปเข้าฝูงกันได้. เทียบนี้ อริยสาวกของพระพุทธเจ้า มีอะไรเหมือน ๆ กัน จึงเข้าหมู่กันได้ เรียกว่า สาวกสงฆ์, สงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า เป็นหมู่แห่งสาวกของพระพุทธเจ้า.

พระพุทธแท้ คือ พระธรรมที่มีอยู่ในหัวใจของ พระสงฆ์ ซึ่งรวมเรากับก็ได้; ฉะนั้นขอให้ทำให้ดี ๆ ขอให้จัดให้ดี ๆ เราจะได้รวมอยู่ในคำว่าพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า.

มีธรรมคำเดียวจะปลอดภัย.

ถ้าจะเอากันแต่ใจความจริง ๆ แล้ว มันสำคัญอยู่ที่พระธรรม, สำคัญอยู่ที่พระธรรม, มีพระธรรมคำเดียวมันจะแก้ปัญหาก็ได้ เพราะมีพระธรรมพระพุทธเจ้าจึงเป็นพระพุทธเจ้าขึ้นมา เพราะรู้ธรรม ตรัสรู้ธรรม และมีธรรม. ธรรมะทำให้เกิดพระพุทธเจ้า, พระสงฆ์มีธรรม รู้ธรรม

จึงเกิดเป็นพระสงฆ์ขึ้นมา; พระธรรมจึงเป็นทวยืนโรง
เฉียบขาดเหนือสิ่งใด จนพระพุทธเจ้าก็ทรงเคารพ
พระธรรม.

ถ้าใครยังไม่ทราบ ที่นั่งอยู่นี้ใครยังไม่ทราบ ก็ได้
ทราบเสียด้วยว่า พระพุทธเจ้าก็ทรงมีที่เคารพ, ท่านเคารพ
พระธรรม, อย่าไปเข้าใจผิดว่าพระพุทธเจ้าเป็นพระสัมมา-
สัมพุทธเจ้าแล้ว ไม่เคารพใคร อยู่เหนือใครหมด. ท่านตรัส
ว่าการที่อยู่โดยไม่มีที่เคารพนั้นไม่ถูกต้อง ไม่ปลอดภัย;
อย่างน้อยต้องมีหลักเกณฑ์, หลักเกณฑ์ ซึ่งเป็นที่เคารพ
หรือยึดถือ, หลักเกณฑ์ที่พระพุทธเจ้าท่านเคารพ ก็คือ
กฎอภิปัจฉยา; ท่านเคารพตั้งแต่วันแรกตรัสรู้, แล้ว
ก็เคารพตลอดมา ยืนยันได้ว่า พระพุทธเจ้าทุกพระองค์เคารพ
พระธรรม ทั้งที่พระธรรมนั้นก็เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้านั่นเอง
ท่านได้ตรัสรู้. นี่ท่านไม่ประมาท ท่านไม่ยกตัว, ท่านไม่
ทำอะไรชนิดเหมือนพวกเรา ที่คอยแต่ว่าจะไม่เคารพใคร.
อย่าเข้าใจผิดว่า การอยู่อย่างไม่มีที่เคารพนั้นมันจะปลอดภัย,
ยิ่งยังเป็นปุถุชนมากมายอยู่แล้ว ก็ต้องยังมีที่เคารพ บิคา
มารดา ครูบาอาจารย์ พระเจ้าพระสงฆ์ กฎเกณฑ์อะไรต่างๆ
ต้องเป็นที่เคารพ, ดังที่พระองค์ทรงเคารพพระธรรม.

พอเรามีพระธรรม มันก็คล้ายกับว่าเรามีหมกแผละ มีพระพุทธร มีพระสงฆ์ รวมอยู่ในนั้น, มาอยู่ในจิตใจของเรา. ขอให้เรามีธรรมะถึงขนาด ต้องใช้คำว่าถึงขนาด, ก็ขนาดที่จะคับทุกข์ได้ คือแตกฉานแจ่มแจ้งในธรรมะเรื่องคับทุกข์. อิทัปปัจจยตาเป็นกฎตายตัวว่า ความทุกข์เกิดขึ้นมาอย่างไร, ความทุกข์จะไม่เกิดหรือดับไปอย่างไร, อันนั้นต้องแจ่มแจ้ง. พอรู้เห็นอย่างนั้นแล้ว มันก็ดำรงตนอยู่ในลักษณะนั้น คือถูกต้อง, ความทุกข์ก็ไม่เกิด, นี้เรียกว่าเรามีธรรมะโดยสมบูรณ์ ก็เลยมีพระพุทธร พระสงฆ์ อยู่ในนั้น.

เรามีท่านอยู่ในหัวใจของเราได้ด้วยเหตุนี้ หรือจะพูดว่า เราทำหัวใจของเราให้เหมือนกับหัวใจของท่านได้ ก็เพราะเหตุนี้เหมือนกัน, แล้วแต่จะใช้คำไหน. เรามีท่านมาอยู่ในหัวใจของเรา ก็คือมีธรรมะอย่างเดียวกันกับท่าน มาอยู่ในหัวใจของเรา, หรือเรามีหัวใจเช่นเดียวกับท่าน ก็คือมีธรรมะอย่างที่ท่านมี อยู่ในหัวใจของเรา, นี้คืออุบาสก อุบาสิกา ใครเห็นว่าครีकर, ใครจะเห็นว่า เป็นอุบาสก อุบาสิกาเป็นเรื่องครีकरงุ่มง่าม, ความจริงมันมีอยู่อย่างนี้.

ถ้าว่า แจ่มแจ้งในเรื่องนี้ได้ โดยเห็นความเป็น
 อุบาทสกอุบาทสิกาของตน แล้วก็ปลอดภัยแหละ ; เพราะ
 มันเข้าเขตของความปลอดภัย, เพราะว่ามันงัดปลัดพระรัตนตรัย
 แล้ว, มันเข้าเขตที่รับประกันได้ว่าจะปลอดภัย, ก่อน
 ปลอดภัย. ฉะนั้นขอให้มันเป็นอุบาทสกหรือเป็นอุบาทสิกา ให้ได้
 กันเท่านั้นแหละ จะเป็นทีนอนใจว่ามันปลอดภัย; เพราะต่อ
 แต้นไปมันจะไปตามลำดับ, ไปตามลำดับ, จะไหลไปตาม
 ลำดับจนไปถึงจุดสูงสุดแหละ คือนิพพาน, เหมือนพระพุทธ
 เจ้า หรือเหมือนพระอรหันต์ทั้งหลาย. นี้เรียกว่า ฟ้าสาย
 ทางอุบาทสกนี้ มันต้องเป็นอย่างนี้ อย่างอื่นไม่มี.

พหุศึกษาใหม่ความรู้ลึก, เห็นแจ้ง.

พระธรรมคือสิ่งนี้: เรามีทั้งความรู้ มีทั้งความรู้
 ลึก มีทั้งความเห็นแจ้งโดยประจักษ์. ความรู้เราเรียน
 เอาก็ได้ จกใส่สมุดเอาก็ได้; แต่ความรู้ลึก นั้นไม่ใช่จาก
 สมุด ต้องรู้อีกอยู่กับใจจริงๆ ว่าทุกข์เป็นอย่างไร, เวลาที่
 เราไม่มีทุกข์นั้นเป็นอย่างไร, เมื่อมาสวนโมกข์ กับอยู่ที่
 กรุงเทพนั่น จิตใจต่างกันอย่างไร. ถ้าเราสังเกตได้ นั้น

แหละคือความรู้สึก หรือว่าเราไปอยู่ที่ใด มันเห็นนอกเห็นใจ
ว่างสบายบอกไม่ถูก ก็รับศึกษาความรู้สึก มันจะได้เป็น
เครื่องเปรียบเทียบ. เปรียบเทียบขึ้นไปหาพระนิพพาน ซึ่ง
เป็นยอดสุดของความรู้สึก ที่ไม่มีความทุกข์เลย. ที่บาง
เวลาโกรธใครขึ้นมา ขว้างแก้วแตกกระจาย รู้สึกสิ รู้สึกไว้
เสียบ้างสิ ว่านั่นคือนรก. นั่นแหละคือนรกแหละ; ฉะนั้น
จะรู้สึกนรกได้ เมื่อมันเกิดโกรธขึ้นมา หรือเกิดทำผิดทาง
จิตใจขึ้นมา เมื่อนั้นแหละเป็นนรก.

เล่านิทานเล็ก ๆ สักเรื่องดีไหม, นิทานของพวกเขิน
ว่าแม่ทัพใหญ่พวกขามูไร นักรบสูงสุดในญีปุ่น สมัยหนึ่งใน
ประเทศญีปุ่น พวกขามูไรนี้เป็นใหญ่เป็นโต จนพระเจ้า
แผ่นดินก็ต้องเกรงขาม, แม่ทัพขามูไรเขาไปหาอาจารย์เขิน
คนหนึ่ง ว่าช่วยบอกนรก บอกสวรรค์ให้ แม่ทัพคนนั้นเขา
ไปหาพระองค์นั้น ให้ช่วยบอกให้เห็นนรกเห็นสวรรค์.
พระองค์นั้นแกล้งตามแบบเขินนี้ แกล้งชี้หน้าว่า โอ้พวกขามูไร
มันจะรู้อะไร มันโง่ดักดาน. ขามูไรมันก็ชักดาบ, ชักดาบ
ออกมาจากฝักจะฟันพระองค์นั้น. พระองค์นั้นบอกว่า
นั่นแหละนรก, นรกเปิดแล้ว. คนนั้นก็สลัดใจ นึกได้. มัน

ก็เอาดาบใส่ฝัก. เอ้า, นั่นแหละสวรรค์, สวรรค์เปิดแล้ว,
ประตูสวรรค์เปิดแล้ว. คนนั้นก็เลยรู้, รู้จักนรกและรู้จัก
สวรรค์.

เราก็เหมือนกันแหละ เวลาที่นรกมันเกิดขึ้นใน
ใจ รับผิดชอบต่อมันเสียสิ ให้รู้ว่านรกมันร้อนอย่างไร, มัน
ร้อนขนาดไหน, มันยิ่งกว่าสุ่มไฟหรือเผาไฟ. สวรรค์นั้น
มันเย็นอย่างไร, เย็นธรรมดาอันยังไม่ถึงนั้นดอก แต่ว่า
เราต้องการเย็นกว่าสวรรค์ คือนิพพาน มันเย็นกว่านั้นอีก
มาก เย็นกว่าสวรรค์, เย็นกว่าอะไรอีกมาก. นี้เรียกว่า
ต้องเรียนรู้ออกจากภายใน, เป็นความรู้รู้สึก; รู้จักภายนอก
อ่านหนังสือก็ได้ ฟังวิทยุก็ได้ ฟังเทศน์ก็ได้, ไม่พอ, ต้อง
รู้สึก ต้องสัมผัสด้วยจิต.

ที่^{นี้}รู้สึก ๆ รู้สึกมากเข้า ๆ, ความ^{นี้}รู้สึก^{นี้}กัน^{นี้}จะ
กลายเป็นความเห็นแจ้ง, เห็นแจ้งโดยประจักษ์, รู้^{นี้}ของ
สิ่ง^{นี้}นั้นโดยประจักษ์, นี้เรียกว่าเห็นแจ้ง.

เปรียบเทียบสักชนิดหนึ่งก็ว่า เหมือนกับเรา^{นี้}เรื่อง
เกลือ, ได้ฟังเรื่องเกลือ ว่าเกลือเค็ม ก็มีความ^{นี้}รู้ว่าเกลือเค็ม.
ต่อมาได้เห็นเกลือจริง ๆ ^{นี้}ก็^{นี้}รู้จักเกลือ; ^{นี้}แต่^{นี้}ก็^{นี้}ไม่^{นี้}รู้ว่า^{นี้}เค็ม

อย่างไร; ต่อมาเอาเกลือใส่ปากเคี้ยวเข้าไป, โอ้, มันอย่าง
นี้เอง. มันเป็นขั้นตอนว่า มันมีความรู้, แล้วมันมีความรู้สึก,
แล้วมันมีความเห็นแจ้งโดยประจักษ์. ภาษาไทยเราก็ต้องพูด
อย่างนี้; ภาษาบาลีเขามีคำพุทธรตักุมมาก, แต่ภาษาไทยก็
ต้องพูดอย่างนี้.

ฉะนั้น ขอให้เลื่อนชั้น ให้ทุกคนเลื่อนชั้นการ
เข้าถึงพระรัตนตรัย ให้เลื่อนชั้น จากรู้ แล้วรู้สึก แล้วก็
เห็นแจ้ง นั่นแหละใช้ได้. เมื่อถึงขนาดเห็นแจ้งแล้ว
ก็จะเรียกว่า มีสิ่งนั้นอยู่ในใจ. ถ้าพูดถึงพระพุทธ ก็มี
พระพุทธอยู่ในใจ, พระธรรมอยู่ในใจ, พระสงฆ์อยู่ในใจ,
เป็นความสะอาดแห่งใจ สว่างแห่งใจ สงบแห่งใจ. ฉะนั้น
เก็บหอมรอมริบ ความรู้เรื่องความสะอาด สว่าง สงบ ไว้
เรื่อย; เมื่อไร ที่ไหน มันมีความสะอาด สว่าง สงบ เกิด
ขึ้นบ้าง ก็สนใจให้มาก, จดจำให้แม่นยำ, กำหนดไว้ให้
แม่นยำ เพื่อจะได้รักษาลู่ทางของมัน ให้มันเดินไปยังขั้นๆ.
นี่เรียกว่าเรามีท่านอยู่ในหัวใจของเรา, มีพระพุทธเจ้าอยู่ใน
หัวใจของเรา, หรือว่ามีหัวใจอย่างเดียวกับท่าน, ก็แล้วแต่
จะชอบคำพูดคำไหน.

พระองค์อยู่ในจิตแล้วจักพบความเย็น.

พูดต่อไปอีกนิตหนึ่งว่า นิ่งใกล้ท่านแล้วมีผลอย่างไร? คือเมื่อเอาท่านเข้ามาใส่ไว้ในหัวใจของเราแล้ว เราจะได้รับผลอย่างไร? นี่จะเกี่ยวกับความรู้สึก; ฉะนั้นขอให้ไปกำหนดเอาเองอีกทีหนึ่งให้ดีๆ รู้สึกอย่างไร? เช่น รู้สึกปลอดกัย รู้สึกปลอดกัย; ก่อนนั้นมันว่าเหว๋ มันหวาดผวา คี้นนอนซนมากก็ไม่รู้ว่าอะไร ไม่แน่ใจไปเสียหมด, มีความผวา มีความหวาดระแวง ว่าทุกสิ่งทุกอย่างมันจะไม่เป็นไปตามที่เราต้องการ, เราจะสูญเสียอะไรบ้าง, หรือบางทีเราจะตายเองบ้าง, นี่มันไม่รู้สึกกว่าปลอดกัย, ถ้าว่าทำจิตใจสนิทที่มีท่านอยู่ในหัวใจของเราแล้ว ความรู้สึกอย่างนี้ก็ไม่มี,

เราจะมีความรู้สึกพอใจในชีวิตนี้ ว่ามันได้เป็นไปถูกต้องแล้ว, เป็นชีวิตที่ควรจะเรียกว่า ชีวิต แหละ คือความเป็นอยู่ที่แท้จริง, หรือว่าเราจะมีความรู้สึกอึดใจ เหมือนกับเราอึดด้วยอะไร, อึดด้วยอาหาร, อึดด้วยความพอใจ, อึด มีความอึดใจ ไม่หิวไม่กระหาย ทั้งทางวัตถุ หรือทั้งทางจิตใจเอง, แล้วจะรู้สึกความหมายอันหนึ่งคือความเย็น.

คำว่า "นิพพาน" นั้นแปลว่า เย็น; แต่ไม่ใช่
 เย็นเช่นน้ำแข็ง เพราะเย็นเช่นน้ำแข็งนั้นบางทีเราก็กินไม่ได้.
 คำว่า "นิพพาน" นี้แปลว่า เย็น, คำนี้แปลว่า เย็น; เย็น
 เพราะที่ไม่มีไฟ เพราะไม่มีความร้อน แล้วมันก็คือเย็น.
 คำบาลีชัด ๆ มีอยู่ เช่นคำว่า เอน้ำราดลงไปทีโลหะร้อน ๆ
 ทีหลอมจนร้อน จนรู้สึกเป็นแสง ราดลงไป แล้วโลหะที่
 หลอมร้อนแดงนั้นมันจะนิพพาน. คำว่า นิพพาน คือ
 มันเย็นลงแห่งความร้อน; ก่อนนี้ชีวิตของเรามันร้อน
 มันอุ่น มันครุ่นอยู่ด้วยการปรุงแต่งของกิเลส; พอธรรมะ
 นี้เข้ามา มันก็เหมือนกับเอน้ำเย็นรด มันก็เย็นลง.

คำว่า "เย็น" ในความหมายนี้ ไม่ใช่เย็นที่เป็น
 คู่ตรงกันข้ามกับร้อน มันมีความหมายมากกว่านั้นมาก
 เป็นความเย็นที่หมดเหตุหมดปัจจัย. อย่าเอาเย็นของ
 พระนิพพานไปคู่กับร้อน; ให้มันเป็นเย็นอีกชนิดหนึ่ง.
 ถ้าเย็นที่คู่กับร้อนนั้นมันมีเหตุมีปัจจัยด้วยกัน แต่ถ้ามันเย็น
 สูงสุด เย็นจนไม่มีเหตุไม่มีปัจจัยนั้น มันมีอกระดับหนึ่ง;
 แต่เราไม่มีคำพูดจะเรียก เราก็ต้องพูดว่า เย็น ไปตามเดิม.

ให้รู้ไว้เถอะว่า ธรรมะนี้ลำบาก การศึกษาธรรมะ
 ลำบาก เพราะคำพูดมันไม่พอ. ขอให้ทราบกันไว้ทุกคนที่ว่า
 ที่เรียนธรรมะลำบากเหลือเกิน^{นี้} เพราะคำพูดมันไม่พอ ที่
 จะใช้เรียกชื่อธรรมะเหล่านั้น; แม้ผู้ที่เขารู้ธรรมะเขาพยายาม
 จะพูดให้เราเข้าใจ แต่คำที่พูดกันอยู่ในภาษาชาวบ้านนั้นมัน
 ไม่มี, มันไม่มีจะเอามาใช้พูดกัน^{นี้} มันก็เลยยากลำบาก ต้อง
 พูดกันอ้อมก้อม ต้องพูดกันอย่างอธิบาย. ^{นี้}จะอย่างไร
 ได้ มันเป็นอย่าง^{นี้}; ฉะนั้นก็ช่วยกันบ้าง ช่วยพยายาม
 ทำความเข้าใจ, รวบรวมความเข้าใจแวดล้อมเข้ามา ให้
 รู้ว่าที่เขามุ่งหมายจะพูดนั้นมันคืออะไร จะช่วยได้.

อุปมาเป็นความสบายใจ เป็นความพอใจ เป็น
 ความดีใจ; เหมือนว่าลูกหายหรือแม่หาย พอลูกกับแม่
 พบกัน เขาสบายใจเท่าไร มันต้องมากขนาดนั้น, หรือว่า
 คนกระหายน้ำเหลือกำลัง พอพบน้ำมันพอใจดีใจเท่าไร. แต่
 เราก็กี่ไม่เคยประสบกับปัญหาเหล่านี้ เราไม่เคยหลงทางใน
 กลางทะเลทราย ไม่มีน้ำกินแล้วมันกระหายอย่างยิ่ง, เราไม่
 เคยพบกับความรู้สึกอัน^{นี้} เพราะว่าในตุ๋นเย็นบ้านเรามีน้ำเต็ม
 อยู่เสมอ, เราก็กี่ จนถึงขนาดไม่รู้^{นี้}ว่า ความกระหายน้ำ

โดยแท้จริงมันเป็นอย่างไร, หรือว่าคนมันทิวเหลื่อประมาณ
ได้พบอาหาร เคี้ยวมันผลอกกินจนตาย.

ฉะนั้นความพอใจความดีใจ ความได้สมประสงค์
ของความเป็นมนุษย์นี้ ก็คือ ผลของการที่นั่งใกล้พระ-
รัตนตรัย. ถ้าเรามีห้องเย็นชนิดหนึ่งซึ่งเย็นพอสบาย,
แสงสว่างก็ดี ความสะอาดก็ดี นั่งอยู่ในห้องชนิดนั้น เรา
ก็มีความสุขมากกว่าที่จะนั่งอยู่ในที่ที่มันร้อนรน มันมีฝุ่น
ละออง หรืออะไรเป็นต้น. ฉะนั้นเราจะรู้สึกได้ว่า เคี้ยว
ไม่มีสิ่งบีบคั้นจิตใจ ไม่มีศัตรู อยู่เหนือความมีศัตรู มีแต่
ความพอใจ. ทุกอย่างมันให้เกิดความไม่ต้องการอะไร;
ความพอใจเพราะได้ตามที่อยากนั้น ไม่ค่อยคั่นกักตอก มัน
เป็นความพอใจที่ยั่งยืนอยู่กับเหตุปัจจัย. แต่ถ้ามันเป็นความ
พอใจที่เราไม่อยากจะ, เราไม่อยากจะ, นั้นแหละเป็น
ความพอใจที่แท้จริง. เราต้องมีความรู้จนรู้สึกทุกสิ่งไม่
น่าอยาก ไม่มีอะไรที่น่าเป็นน่าเอา ไม่อยากเป็นไม่
อยากเอา จิตใจเป็นอิสระ นี่จึงจะพบความพอใจชนิด
สูงสุดอย่างนี้, รู้สึกว่าปลอดภัย เพราะว่าไม่มีตัวเราสำหรับ
จะตาย. นี่อันนั้นมันจะสูงมากไป; เพราะถ้าเขาถึงสูญญตา

อนัตตาแล้วมันไม่มีตัวเรา, ไม่มีใครที่จะตาย, ไม่มีใครจะเจ็บ
จะไข้, ไม่มีใครที่จะเผชิญกับปัญหา. นั่นมันเป็นความ
ปลอดภัยสูงสุด คือ ปลอดภัยเพราะไม่มีตัวเราที่จะรับภัย;
ถ้ายังมีตัวเราที่จะรับภัยอยู่ แม้จะมีความปลอดภัย มันก็ไม่พอ
มันยังมีส่วนที่ยังระวางสงสัยอยู่เสมอ.

ฉะนั้นเราจะสบาย เราจะระงับอารมณ์ สงบอารมณ์
เยือกเย็น โดยไม่ต้องกินยาแก้ลมอารมณ์. คนธรรมดาเขา
กินยาหอมบ้าง กินยาแก้ลมอารมณ์บ้าง; เคี้ยวนี้เราตัด
ต้นเหตุแห่งการที่จะเกิดอารมณ์ร้าย ตัดต้นเหตุเสียได้ ฉะนั้น
เราไม่ต้องกินยาหอม, ไม่ต้องกินยาแก้ลมอารมณ์, เพราะเรา
ตัดต้นเหตุแห่งการสูญเสียความสงบสุขของอารมณ์เสียได้ คือ
กิเลสอันนั้นแหละ. เราดับไฟเสียได้ เราก็ไม่ต้องหาอุป-
กรณ์อะไรมาดับไฟ; เพราะเราดับต้นเหตุของไฟเสียได้.
ธรรมะมีอย่างนี้ ดับต้นเหตุของความทุกข์เสียได้ ไม่ต้องมา
นั่งเผ้ากับความทุกข์อยู่เดี๋ยวนี้; นี้ภาษาบาลีเขาเรียก เกษม
เกษม เขมะ เกษมจากโยคะ. โยคะ คือสิ่งที่กลุ่ม
ทำร้ายจิตใจของเรา, เกษมจากโยคะ ก็คือไม่มีอะไรมากลุ่ม
รวมทำร้ายจิตใจของเราอีกต่อไป.

นี่ผลสุดท้ายมันเป็นอย่างนี้ เป็นความสุขในทาง
 วิญญาณ เป็นความสุขในทางนามกาย คือห่มุ่แห่งจิตใจ, มี
 ความสงบเย็น ร่างกายไม่ต้องพุดถึง. เมื่อจิตใจมันสงบ
 เย็น เพราะมันไม่มีเหตุที่จะทำให้เราร้อน; ^{นี้}เรียกว่าเรา
 อยู่กับความเย็น คือพระนิพพาน มากกว่าสวรรค์หลายร้อย
 เท่าหลายพันเท่า. ในสวรรค์ยังอยู่อยู่กับอารมณ์ของกิเลส ยัง
 มีเรื่องเพศ, ในสวรรค์ชั้นต่ำๆ แม้สวรรค์ชั้นสูงๆ ชั้น
 พรหม ก็ยังมีเรื่อง ^{ตัวกู—ของกู} มีเกิดมีตาย มีได้มีเสีย.
 ฉะนั้นสวรรค์นั้นเป็นชั้นง ถ้าไปเทียบกับพระนิพพาน; เป็น
 เรื่องที่สูงสุดของความคับทุกข์โดยแท้จริง.

ถ้าพวกที่ถือศาสนาพระเจ้า พระเป็นเจ้า เขาก็จะ
 บอกว่า อยู่กับพระเป็นเจ้า. ^{เคียว}เข้าถึงพระเป็นเจ้า;
 แต่ในศาสนาพุทธไม่มี ไม่มีคำว่าเข้าไปอยู่กับพระเป็นเจ้า
 แต่เรามีคำว่า เข้าไปอยู่กับพระนิพพาน, เข้าถึงพระ
 นิพพาน. พอหมดเปลือกหุ้มห่อ ความโง่ที่หุ้มห่อว่ามีตัว
 กู มีของกู ที่เป็นเปลือกหุ้มห่อ ออกไปเสีย, ไม่มีความ
 รู้สึกเป็น ^{ตัวกู—ของกู} ก็เข้าอยู่กับพระนิพพาน. พวก
 อื่นเขาจะเรียกว่า เข้าอยู่กับพระเป็นเจ้า ก็ตามเรื่องของเขา
 เราไม่ต้องทะเลาะกัน, เขามีความหมายเป็นที่พอใจของเขา.

นี่คือผลสุดท้ายของการนั่งใกล้พระรัตนตรัย เป็น
 อุบาสก เป็นอุบาสิกา ผู้นั่งใกล้พระรัตนตรัย แล้วก็ได้พระ
 นิพพานเป็นรางวัล ไม่ต้องซื้อ ไม่ต้องลงทุนซื้อ. ถ้า
 ต้องลงทุนซื้อไม่ใช่นิพพาน เป็นเพียงสถานเริงรมย์ของหมู่
 มาร ของพญามาร; ถ้าเป็นพระนิพพานของพระอริยเจ้า
 แล้ว ไม่ต้องซื้อ.

เอาละ, ขอให้มีการที่เรียกว่า ฟ่ำsangทางอุบาสก
 ฟ่ำsangทางความเป็นอุบาสก. ขอให้เราทำให้ดีขึ้นกว่า
 เดิม จะเรียกว่าฟ่ำsangทางอุบาสก, แล้วขอย้ออีกที่ว่า ให้
 ฟ่ำsangกลางดึก เกียวนอายุเข้ามา ๓๐-๔๐ แล้ว มันจะดึก.
 ให้ฟ่ำsangกลางดึก ให้ทันในครึ่งหนึ่งของอายุ ให้ความเป็น
 อุบาสก ความเป็นอุบาสิกา ของท่านทั้งหลาย มีการsang
 ขึ้นมา เหมือนกับอาทิตย์ขึ้นมา ทันแก่เวลา, ก็จะไม่เสียที่
 ที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบพระพุทธศาสนา.

เอาละ อาตมาจะต้องขอยุติการบรรยายในวันนี้
 เพราะสมควรแก่เวลา แล้วบางคนก็อาจจะฟังไม่ค่อยรู้เรื่อง
 เพราะมันนานนักแล้ว. ขอยุติการบรรยาย เป็นโอกาสให้
 พระคุณเจ้าทั้งหลาย ได้สวดบทพระธรรมส่งเสริมกำลังใจ
 ให้ท่านทั้งหลายมีความกล้าหาญ มีความพากเพียรในการ
 ปฏิบัติ โดยลักษณะที่กล่าวมาแล้วนี้ สืบต่อไป.

รายชื่อหนังสือ ชุดลอยปฐม

อันดับ	เรื่อง	พิมพ์ครั้งที่	อันดับ	เรื่อง	พิมพ์ครั้งที่
๑.	คู่มือมนุษย์	๘	๓๑.	ปฏิจางสมุปบาทคืออะไร?	๑
๒.	ศิลปะแห่งการดู ด้วยตาทุกสัมผัสมีปัญญา	๑	๓๒.	เค้าเงื่อนของธรรมะ และ อิททัปปัจจยตา	๑
๓.	ศิลปะแห่งการมีพระพุทธเจ้า อยู่กับเนื้อกับตัว	๑	๓๓.	การร้อยด้วยปัจจุบัน ไม่มีอดีต ไม่มีอนาคต	๑
๔.	ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด	๑	๓๔.	พุทธศาสตร์ กับ โสยศาสตร์	๑
๕.	ธรรม ๒๔ เหลี่ยม (มีภาษาจีน)	๔	๓๕.	อานาปานสติภาวนา(มีภาษาจีน)	๒
๖.	พูดกับเนร	๑	๓๖.	อิทัปปัจจยตาในฐานะ สิ่งสูงสุดแห่งพระพุทธศาสนา	๑
๗.	ศีลธรรมกลับมา ตอนที่ ๑	๒	๓๗.	นรกกับสวรรค์	๑
๘.	เห็นธรรมชาติ คือเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง	๑	๓๘.	ดับทุกข์สิ้นเชิง	๑
๙.	ธรรมโอสธสำหรับโลก	๑	๓๙.	มรดกธรรมคำกลอน	๑
๑๐.	ความมีสุขภาพอนามัยทางจิต	๒	๔๐.	ทิวทัศน์หก	๑
๑๑.	ปรมัตถธรรมคำกลอน	๑	๔๑.	ฟ้าสว่างทางธรรมโฆษณ	๒
๑๒.	นิพพานที่นี้และเดี๋ยวนี้	๒	๔๒.	ฟ้าสว่างทางค่ายบรรพชิต	๑
๑๓.	ธรรมพหุใหม่	๓	๔๓.	มหรสพของพระอรหันต์	๑
๑๔.	ติดตามช่วยได้	๑	๔๔.	ปรมัตถธรรมกลับมา ตอนที่ ๑	๑
๑๕.	ศีลธรรมกลับมา ตอนที่ ๒	๑	๔๕.	เช่นนั้นเอง	๑
๑๖.	ศีลธรรมกลับมา ตอนที่ ๓	๑	๔๖.	ความสะอาด ความสว่าง ความสงบ	๑
๑๗.	คำของครู	๒	๔๗.	อะไรๆ ในชีวิตสักแต่ว่า เป็นเรื่องของจิตสิ่งเดียว	๑
๑๘.	พระผู้มหาราชเจ้า ทรงเป็นกัลยาณมิตร	๑	๔๘.	ปรมัตถธรรมกลับมา ตอนที่ ๒	๑
๑๙.	ถอยหลังเข้าคลองกันเถิด	๑	๔๙.	ศิลปะสำหรับการมีชีวิตอยู่ในโลก	๑
๒๐.	การเก็บความโกรธใส่ถังฉาง	๒	๕๐.	พบชีวิตจริง	๑
๒๑.	การปรุงเป็นทุกอย่างยัง การดับเป็นสุขอย่างยิ่ง	๑	๕๑.	สมถวิปัสสนาสำหรับยุคปรมาณู	๑
๒๒.	อาหารหล่อเลี้ยงใจ	๒	๕๒.	ธรรมะที่ควรเติมลงในชีวิต	๑
๒๓.	ปัญญากิริยาวัตถุ	๑	๕๓.	ฟ้าสว่างทางการเมือง	๑
๒๔.	พ่อแม่สมบูรณแบบ	๒	๕๔.	ธรรมสังฆะของสมถวิปัสสนา แห่งยุคปรมาณู	๑
๒๕.	อานาปานสติและดับไม่เหลือ	๒	๕๕.	ฟ้าสว่างทางปรมัตถ์, อภิธรรม, อปาสิกา และบรรพชิต	๑
๒๖.	ธรรมคติและธรรมคิตา	๑	๕๖.	ผัสสะ สิ่งที่ต้องรู้จักและควบคุม	๑
๒๗.	ความมั่นคงภายใน	๑	๕๗.	ความสุขแท้เมื่อสิ้นสุดแห่ง ความสุข	๑
๒๘.	โลกพระศรีอารยย์อยู่แค่ปลายจมูก	๒	๕๘.	แนวส่งเขบทั่วๆ ไปของการ พัฒนา	๑
๒๙.	การทำงานเพื่องาน	๑			
๓๐.	สันโดษไม่เป็นอุปสรรค แก่การพัฒนา	๑			



พระองค์อยู่ที่หลังม่าน.

ดูให้ดี พระองค์มี อยู่หลังม่าน
อยู่ตลอด อนันตกาล ท่านไม่เห็น
เฝ้าเรียกหา ดุจเห่าหอน หอนหาเป็น
ไม่รู้เช่น เชิงหา ยิ่งหาไกล.

เพียงแต่แหวก ม่านออก สักตอกหนึ่ง
จะตกตะลึง ใจสั้น อยู่หวั่นไหว
จะรู้จัก หรือไม่ ไม่แน่ใจ
รู้จักได้ จักปรีดี "อยู่นี่เอง".

เชิญพวกเรา เอาภาว "การแหวกม่าน"
งดมงาย ตายด้าน หยุดโง่งเงง
ทำลายล้าง อวิชชา อย่ามัวเกรง
ว่าไม่เก่ง ไม่สวย ไม่รวยบุญฯ

W. S. S. S.